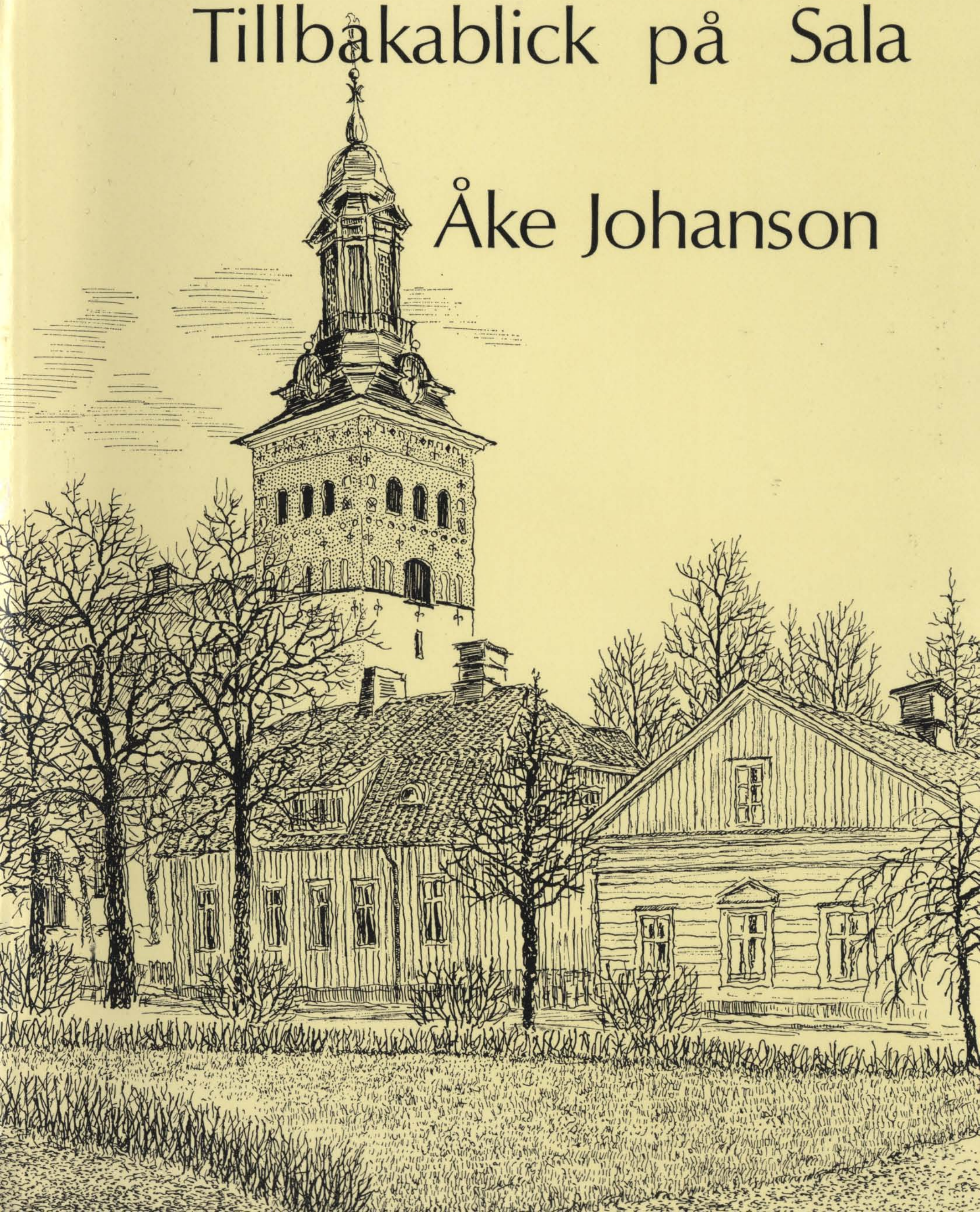
SISTA 50 ÅREN

Tillbakablick på Sala

Åke Johanson

Sista femtio åren

Tillbakablick på Sala

av Åke Johanson

SALA 1974 - Sala-Postens Boktr. AB.

Företal

Föreliggande summariska sammanställning av vad som tilldragit sig under de senaste fem decennierna i 350-årsjubilerande Sala får ses som ett försök till komplement av det synnerligen utförliga verk över de första 300 åren av stadens historia, som utkom 1923 och som till upphovsman hade rådman Johan Näsmark. Att detta bokverk, som sysselsatte författaren i 17 års tid, fortfarande läses och används som ett uppslagsverk är bevis nog för dess kvalitet.

När dåvarande stadsfullmäktiges ordförande, kyrkoherde Bertil Elgstedt, redaktör Åke Johanson och lektor Anders Kullberg 1970 fick stadsfullmäktiges uppdrag att utforma en historik över de senaste femtio åren, stod det snart klart, att något liknande Näsmarks "Sala stad" av skilda anledningar inte kunde ifrågakomma.

Resultatet, som här redovisas, gör inte anspråk på fullständighet. För att begränsa kostnaderna och för att få rimlig proportion i förhållande till historiken över de närmast föregående 300 åren, har skett ett urval, som kan lämna en del övrigt att önska. För Salas utveckling väsentliga tilldragelser har dock ägnats utförligare beskrivning. Annat har endast berörts i notisform. I svårbemästrade försök att famna över så bred sektor som möjligt har det bedömts som lämpligast att göra en kronologisk framställning med uppdelning på årtionden. Materialet har hämtats i huvudsaklig del från Sala Allehandas årgångar. Texten har också begränsats i viss mån för att ge plats för ett utförligare bildmaterial.

Ett tack för värdefull faktakontroll i samband med manuskriptets utformning riktar vi speciellt till f kommunalrådet Ivar Öhman och direktör Charles Söderström. Redaktör Anders Erhardt ASEA:s informationsavdelning har ägnat tid och intresse åt efterforskningar beträffande ASEA:s påstådda lokaliseringsplaner. För huvuddelen av bilderna har fotograf Sven Norling Sala svarat. Texten har nedtecknats av redaktör Åke Johanson.

Bokens omslag har signerats av konstnären Bo Svärd.

Sala den 15 april 1974

Redaktionskommittén

Salberga sjukhus kompensation för T 5

Oro för T 5:s avveckling

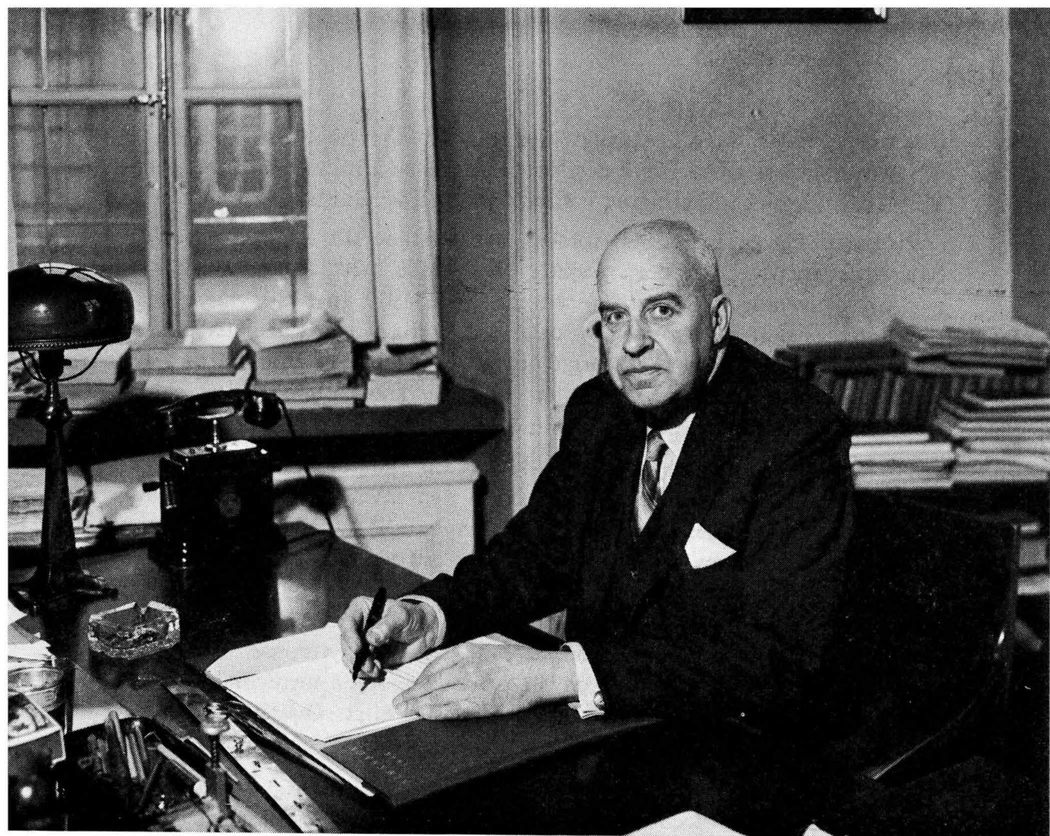
Vid 1920-talets mitt, då denna kompletterande "historieskrivning" börjar, intog försvarsfrågan en framträdande plats i rikspolitiken. När Sala 1924 med pomp och ståt celebrerade sin 300-åriga tillvaro fanns under den yttre glansen och bakom festyran en latent oro för Västmanlands trängkårs öde. Indragning hade aviserats av försvarsrevisionen.

1924 års riksdag nådde ingen lösning på försvarsfrågan. Regeringen utarbetade i början av 1925 en proposition, som utlöste aktivitet på styrande håll i Sala. Staden uppvaktade med borgmästare Ivar Hedman i spetsen på högsta nivå och samtidigt besöktes professor Alfred Petrén, ordförande i s k sinneslösakkunniga, som föreslagit, att kasernbyggnaderna vid en del nedlagda militära etablissemang skulle användas för att lösa asylvården. Denne förklarade att T 5:s kaserner sannolikt lämpade sig för vård av "vuxna vanartade sinnesslöa", som det så obarmhärtigt hette.

Kommunens engagemang för att förhindra trängkårens avveckling och tanken på någon form av kompensation, om kåren skulle försvinna, får ses som självklart legitima strävanden att bibehålla arbetstillfällen och skattekraft i en stad, som trots depressionen efter första världskriget, var angelägen att förverkliga en del för medborgarnas bästa.

Hur allvarligt man på många håll, även utanför rådhuset, betraktade förlusten av trängkåren, framgår av det engagemang, som köpmän och även lantbrukare i orten visade. Man räknade ut, att T 5:s indragning eller förflyttning för stadens del skulle innebära ett skattebortfall motsvarande 50 öre per bevillningskrona. Handeln och hantverket räknade med ett årligt inkomstbortfall på drygt 100.000 kr. Trängen betalade årligen 6.000 i el- och lika mycket i vattenavgifter och för hyror i staden ca 15.000 kr. Dessutom hade man inte glömt i Sala, att markområdet, som upplåtits gratis 1906, tvingat staden till att köpa in eller expropriera mark. Sammanlagt hade det inneburit en kommunal utgift på 53.755 kr. Därtill kom stadens kostnad för vatten och avlopp.

Riksdagsman Olsson i Broddbo motionerade om en flygkår till Sala, som ersättning i den händelse trängen skulle flytta. Detta alternativ hemställde också stadsfullmäktige om att försvarsutskottet skulle pröva. Yttrandets allvar underströks genom personlig uppvaktning hos

Borgmästare Ivar Hedman, sin stads allt i allo under flera decennier.

försvarsministern, som då hette Per Albin Hansson, och hos försvarsutskottets ordförande C. G. Ekman. Per Albin lovade att regeringen skulle "ägna stadens synpunkter tillbörlig uppmärksamhet". Alltså, i stort till intet förpliktande utfästelser. Men i riksdagskretsar kunde man spåra viss sympati för flygkårens förläggning till Sala.

Då försvarsutskottet i maj 1925 yttrade sig, förordade man emellertid indragning såväl av Västmanlands trängkår som Västmanlands regemente och kort tid därefter föreslog Kungl. Maj:t, att andra flygkåren skulle förläggas i Västerås. I slutet av maj beseglades T 5:s öde, då nedrustningsförslaget godkändes i riksdagens båda kamrar.

Salberga sjukhus räddningen

I januari påföljande år besökte riksdagssakkunniga Sala för att se, om kasernbyggnaderna lämpade sig för någon gren av sinnessjukvården. Därmed inleddes den andra etappen, som skulle leda till Salberga sjukhus' tillkomst. I juli träffades preliminär överenskommelse mellan staden och den s. k. kasernkommittén, vilken erbjöd staden viss mark, intendentur-

förrådsbyggnaden samt ett årligt kontant vederlag på 2.500 kr från 1 juli 1930, om kasernerna inte dessförinnan tagits i bruk. Hade inget skett efter 1933 föreslogs höjning av ersättningen till det dubbla.

Professor Petrén lade fram förslag, som syftade till att iordningställa Sala-anstalten för 1,5 miljoner, vilket motsvarade 5.000 kr per vårdplats, exklusive inventarier. Medicinalstyrelsen hade 1927 inga erinringar mot en sluten anstalt för "manliga asociala imbecilla", som klientelet då benämndes, och i oktober tog arméfördelningschefen, general T. G. Nyström, farväl av befäl och manskap vid trängkåren. En festlighet måste inhiberas på grund av barnförlamningsepidemi.

Nu trodde man i Sala att det nya sjukhuset var i hamn. Men 1927 års statliga besparingsutredning ville i sitt nit skära ned investeringen till 1,2 miljoner. Man önskade dessutom nya förhandlingar med staden. Socialminister Jacob Pettersson skrev till drätselkammaren om jämkningar i avtalet och medicinalstyrelsen ansåg helt plötsligt, att förslaget till omändring av kasernerna borde bearbetas av kasernkommittén. Från staden var man kritisk mot besparingsnämnden och konstaterade, att dess yttrande tillkommit efter endast tre timmars besök på ort och ställe. Även medicinalstyrelsen betecknade besparingsnämndens yttrande som lösligt. Översten vid T 5 menade för sin del, att uppgörelsen för kronan varit både ofördelaktig och opraktisk. Så nog fanns det åsikter.

Men i början av december föreslog regeringen, att sinnesslöanstalten skulle förläggas till Sala. Det borde i och för sig vara tillräcklig kompensation för T 5. Staden skulle alltså avstå trängområdet gratis. Motiveringen var närmast, att anstalten skulle bli större än beräknat och skatteintäkterna lika stora som under den militära epoken. Stadsfullmäktige sanktionerade efter förhandlingar mellan drätselkammaren och statens företrädare ett avtal, där man dock förbehöll sig rätten till intendenturförrådet.

Den frisinnade ledamoten av fullmäktige P. Pehrsson — vanligen kallad kort och gott PP — betecknade uppgörelsen som en "hästbytesaffär". Partikamraten, drätselkammarens ordförande, landsfiskalen Alfred Bolander, var av den uppfattningen att en liten gottgörelse var bättre än ingen alls. Dessutom avslöjade han, att hot om uppskov med den nya sjukhusanläggningen uttalats från de statliga förhandlarnas sida, om inte föreliggande avtal godkändes.

I juli 1928 förelåg ett ändringsförslag, som slutade på 1,2 miljoner, vilket skulle möjliggöra att sjukhuset togs i bruk i oktober 1930. Vårdplatsantalet fastställdes till 370 och personalen till 110. Klientelet skulle komma från hospital, fångvård, sinnesslöanstalter och enskilda hem. Först i oktober 1931 anlände de första patienterna. Alla föreföll till slut nöjda, utom möjligen gruvans ägare, Svenska Metallverken, som ville ändra namnet

Torgbild från 20-talet, innan rådhuset fick sin takryttare och nordenborgska gården lämnat plats för Uplandsbankens hus.

Salberga sjukhus till "Sala-Väsby vårdanstalt" för att undvika förväxling med Salberget och silvergruvan.

Depression – arbetslöshet

Sjukhuset räddade arbetstillfällen och skatteintäkter, vilket var betydelsefullt. Många av de 8.000 invånarna i staden levde annars under knappa omständigheter i sviterna efter världskriget. Den normala arbetslösheten vid denna tid rörde sig om hundratalet. I budgeten för 1926 hade ett belopp på 1.000 kr upptagits för att bekämpa arbetslösheten, men arbetslöshetskommittén ansåg sig själv förhindrad att bedriva kontant understödsverksamhet, varför fattigvården fick träda in. Sala sparbank bidrog med en tusenlapp.

Av en prisundersökning i november 1929, som skulle ligga till grund för den nya allmänna dyrortsgrupperingen, framgick att rum och kök kostade 325 kr/år. Smöret betingade ett pris av 3 kr/kg, osten 2:50, kaffet 3:80 och sockret 52 öre. För oskummad mjölk betalades 20 öre/liter.

Som en åtgärd för att komma tillrätta med arbetslösheten åtminstone temporärt ville arbetslöshetskommittén 1929 införa en begränsning av

arbetstiden inom olika yrken och därigenom bereda arbete åt ungdomen.

För att få visst jämförelsematerial till relaterade siffror kan det kanske vara av intresse att veta att den kommunala budgeten vid årtiondets mitt totalt omslöt ca 800.000 kr och skatteintäkterna uppgick till ca 310.000 kr. Utdebiteringen låg hela 20-talet på 6:80 till staden och 2 kr till landstinget. Kommunens största utgiftspost var skolan, som fick 121.000 kr.

Förhoppningar om gruvan

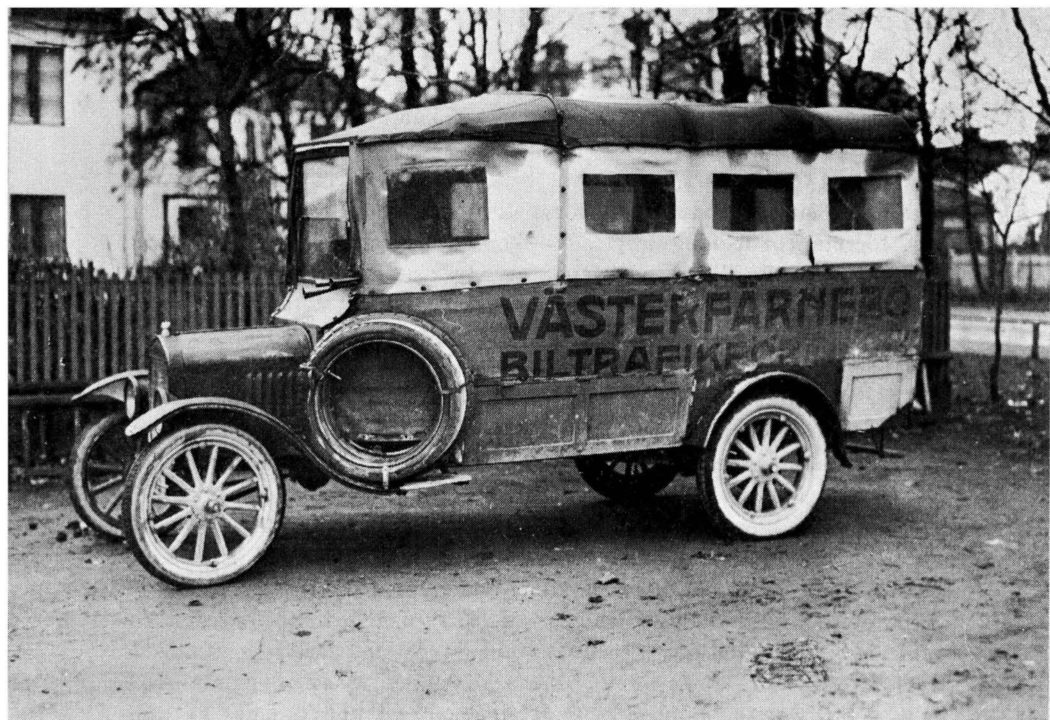
Stommen i Salas näringsliv utgjorde Sala Maskinfabrik, som leddes av ingenjör G. Östnäs. 1925 lanserade företaget en betonggjutningsmaskin, som fick användning inte minst vid betonggjutning av vägar.

Salaindustrin sysselsatte i slutet av tjugotalet 67 arbetare per tusen invånare eller 548 personer på 27 arbetsplatser. Josefsdals tegelbruk kom igång vid mitten av årtiondet, byggt även för vinterdrift sysselsatte det 30-talet man. Sala Tegelbruk under Curt Camitz aviserade ett lättare tegel. 1926 utarrenderade staden kalkberg åt Strå kalkbruk för en årlig summa av 10.000 kr de tre första åren, 12.000 för de tre därpå följande och 14.000 för vartdera påföljande. En tredjedel av herrarna i rådhuset reserverade sig mot beslutet. Man ansåg förfoganderätten alltför omfattande och stadens kontroll av brytning och av marken var alltför ringa, om ens någon, menade man. Förhandlare hade varit de kommunala förgrundsfigurerna Bolander och PP, som styrde och ställde med det mesta.

Sala silvergruva, som ägdes av Svenska Metallverken sedan 1908, hade man inte upphört att knyta förhoppningar till, även om egentligen inget av större värde hände där. Direktör Erik Falk gjorde 1927 ett uttalande, som väckte viss optimism. Han trodde, att malmen än en gång skulle kunna nyttiggöras och att man skulle kunna utvinna zink, bly och kanske även silver. Bearbetningen av gammal varp i Kopparberg hade gett erfarenheter, som kunde tänkas tillämpliga på Sala gruva, även om experimentet skulle kosta mycket pengar. En gruvingenjör Waldemar Carlgren, Norrviken, påstod, att det skulle finnas betydande mängder zinkmalm kvar i Sala. Genom moderna metoder för utvinning borde man kunna tillgodogöra sig värdefullt innehåll även i fattiga malmer. Men propoerna stannade vid tanke och optimismen avtog.

Till medborgarnas bästa

Trots en besvärande depression fanns hos de styrande i Sala en ambition att uträtta något till medborgarnas bästa. En idrottsplatskommitté föreslog, som ett alternativ bland fyra, ny idrottsplats vid Norbytull som ersättning för den på Oxbacken intill Ekeby dammar. Kostnaden upp-

I mitten av 20-talet begärde V. Färnebo Biltrafikförening koncession för en busslinje Sala—Västerås. Bilden visar en av de första bussarna i föreningens sedermera omfattande vagnpark.

skattades till 21.000 kr. Staden skulle bidra med 5.000 kr och idrottsföreningarna med lika mycket, resterande belopp förutsatte man skulle tillskjutas av Centralföreningen för idrottens främjande. Teknikerskolans rektor, Albert Andersson, som också var en aktiv kommunalman, reserverade sig till förmån för en anläggning på Jakobsdal och PP, som hade ett minst sagt svalt intresse för sporten, förordade trots allt Västermalm, där staden kunde förvärva billig mark. Där skulle ”de genom idrottens påverkan förråade sedan få klara sig bäst sjutton de ville”. Han var övertygad om att idrotten skulle självdö. I juli 1925 antog stadsfullmäktige Norrbytullförslaget, anslog 5.000 och iklädde sig borgen för lika mycket. Föreningarna skulle skaka fram resten av erforderligt kapital. Till ordförande i idrottsplatsstyrelsen utsågs borgmästare Ivar Hedman. I september 1927 provinvigdes anläggningen och i juni 1928 invigdes den definitivt av landshövding Walter Murray inför en publik på 1.500 personer. Först senare fick den det ädelt klingande namnet ”Silvervallen”.

I försköningsnämndens handlingar fanns redan 1926 ett förslag till stadsparksanläggning vid Ekeby dammar. Det hade upprättats av stadsträdgårdsmästare J. E. Lantz och bearbetats av stadsträdgårdsmästare

Hammarberg i Stockholm samt kostnadsberäknats till 15.000 kr. I mars 1927 beslöt stadsfullmäktige om parkens anläggande.

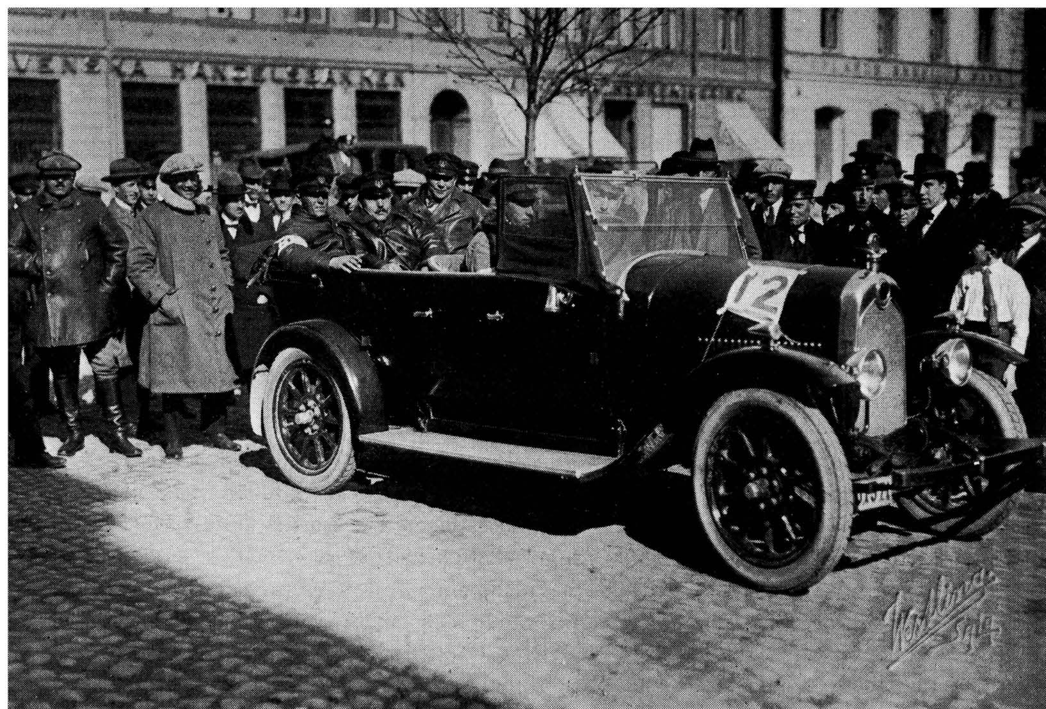
Rådhuset ansågs vara i trängande behov av upprustning 1927 och arkitekt Erik Hahr passade på att förse sitt förslag med en takryttare, som blev föremål för meningsutbyte. Av ekonomiska och estetiska skäl slopade först stadsfullmäktige takryttaren, vars främste förespråkare var Alfred Bolander. Men endast någon månad senare kom de styrande på andra tankar. Anledningen var dels att byggnadsingenjör Anders Diös, som då hade säte i rådhuset, talade varmt för förslaget, dels ställde hr Bolander till förfogande i sparbanken innestående medel, som han tillerkänts i egenskap av drätselkammarens ordförande, men vägrat lyfta tidigare. Takryttaren behövde alltså inte belasta stadens ekonomi. Rådhusets restauration i övrigt belöpte sig till 50.000 kr.

I rådhusets omedelbara grannskap utefter Rådhusgatan tillkom också efter arkitekt Hahrs ritningar ett nytt polishus. Ungefär vid samma tid lade arkitekt John Åkerlund på tillskyndan av förste stadsläkaren Carl Friberg ett förslag till varmbadhus vid N. Esplanaden. Kostnaderna beräknades till 205.000 och när huset i mars 1928 stod färdigt betecknades det som ett av de modernaste badhusen i landet. Mästersimmaren Arne Borg deltog vid invigningen och att anläggningen uppskattades av salaborna vittnar badfrekvensen från mars till årets slut om, då det serverades 15.126 bad. I oktober samma år kunde biblioteket flytta in i husets övervåning.

1920-talet var ännu motorismens relativa ungdom, men Väster Färnebo Biltrafikförening ansökte 1926 om att få ordna reguljär busstrafik mellan Sala och Västerås, något som magistraten betecknade som tämligen meningslöst. Icke förty beviljade länsstyrelsen i januari följande år koncession för en sådan linje, som Västerås-borna visat stort intresse för. Två år senare hade de offentliga landsvägskommunikationerna utvecklat sig därhän, att busstationsfrågan aktualiserades. Den fick en provisorisk lösning genom att Anders Diös ställde sina kontorslokaler vid Fisktorget till förfogande, men stadens köpmän var inte tillfreds på sikt därmed och man animerade Sala sparbank att ställa 25.000 kr till förfogande för uppförande av en busstation. Länsstyrelsen godkände emellertid inte sparbankens generositet utan vidare. Ändamålet ansågs inte tillräckligt allmännyttigt. Kungl. Maj:t upphävde dock länsstyrelsens beslut att vägra fastställelse av huvudmännens åtgärd. Många turer skulle dock trådas, innan busstationen var verklighet.

På maktens tinnar

På maktens tinnar i rådhuset presiderade häradshövding Anton Wetterling. Han tillhörde moderaterna, eller högern, som i valet 1926 hade er-

En biltävling från 20-talet. I den ärevördiga "Crossleyn" ses i baksätet fr h Ejnar Myrberg, Norberg. G. A. Sjöberg och Einar Westling, Sala. Vid sidan om ekipaget med pälskrage i vitt SA:s reporter John Eriksson. I bilens framsäte skymtar Erik och Johan Persson. Sala SMK var tävlingsarrangör.

övrat 11 mandat, men som ändock inte var största partiet i fullmäktige. Socialdemokraterna hade 12. Men de som på sätt och vis ändock dominerade kommunalpolitiken vid denna tid var de frisinnade representanterna, Alfred Bolander och P. Pehrson, även om partiet fått bara 6 platser. Duon tillhörde de orädda och debattvilliga, men deras åsikter var långt ifrån alltid synkroniserade, trots samma partitillhörighet.

PP verkställde den utredning, som skulle leda till kommunaliseringen av Sala Elverk 1 januari 1929. Då övertog staden, enligt PP:s förslag, de aktier man inte redan hade i företaget för 150 kr per styck. Detta skulle snart visa sig bli en mycket lönande affär för staden.

När Sala-Gysinge-Gävle järnväg våren 1928 redovisat en förlust på 50.000 kr och revisorerna vägrat ansvarsfrihet, fick detta bland annat till följd, att dåvarande trafikchefen Gustaf Dahlin avgick och P. Pehrson blev ekonomidirektör. Bolagsstämman beslutade sedermera, att inte föra klandertalan mot styrelsen och PP behövde aldrig skriva konkursansökan. Verksamheten fortsatte.

Alfred Bolander var utomordentligt försiktig med kommunens medel. Exemplen därpå kunde mångfaldigas. När stadsfullmäktige beslutade om

tandklinik i nya folkskolan, numera Vallaskolan, med 23 röster mot 6, återfanns hr Bolander bland minoriteten.

— Det är en god sak för barnen att få tänderna vårdade, sade han. Men detta är en angelägenhet, som bör skötas av föräldrarna och på deras bekostnad. Konsekvenserna av ett bifall, menade han, skulle kunna bli, att skolan en gång i framtiden även måste hålla skolbarnen med mat!

Ett annat exempel. Apotekare G. Roberg motionerade 1925 om 500 kr för friluftskonserter i Stureparken. Drätselkammaren, vars ordförande hr Bolander var, avstyrkte och hans personliga motivering var att "intresset för musik tydde på degeneration". PP däremot ansåg det vara samhällets plikt att göra något för invånarna i detta avseende. Måhända var det, när allt kommer omkring den gången som vid många andra tillfällen, mest hr Bolanders oppositionslust, som formulerade en så drastisk motivering. Men han var som sagt försiktig med skattemedel, även i smått.

Vid utgången av 1926 trädde häradshövding Anton Wetterling tillbaka efter 15 år som fullmäktiges ordförande och likaså avgick ålderspresidenten doktor Carl Friberg. Wetterling efterträddes av apotekare Anton Ljungberg och PP blev vice ordförande.

Kulturellt och ideellt

Från kulturlivet och den ideella verksamheten kan erinras om att Sala orkesterförening tillkom vid ett sammanträde på "Dalstugan" invid stationen och höll sin första konsert 1929. Under senare delen av tjugotalet tillkom även konstnär Akke Hugh-Malmeströms linoleumsnitt med Salamotiv, som gavs ut i portfölj. Den märkligaste tilldragelsen på konstfronten var väl annars, då målarprinsen Eugen, som till Sverige låtit hemföra kvarlåtenskapen efter den i Barcelona 1917 omkomne salafödde målaren Ivan Aguéli, till Sala i samband med restaurationen av rådhuset donerade ett vackert landskap. I mars 1929 arrangerades i Västerås en expo med representativ 1800-talskonst. Ivan Aguélis verk var självskrivna där, liksom även salafödde Victor Forsells. Denne var för övrigt detta år också uttagen att representera Sverige i Paris-expon.

Filmen hade vunnit insteg och staden höll sig med två lokaler för ändamålet. Det var Teaterbio vid N. Esplanaden, där även regelbunden teaterverksamhet förekom, åtminstone till en början, och "Stora bio" vid Bråstagatan. Vid Ökebron intill den fagra Mellandammen spelade Filip Norén lokalrevy och komiker på modet var målarmästaren Henning Litzén, mest känd som "Sven i Brohult". Han deltog även i en filminspelning av Franz Hedbergs "Valborgsmässoafton", som bearbetats av förre redaktören på Sala-Posten Julius Carlsson, även han en lång följd av år tidigare revypappa i staden.

Tillkomsten av den nya idrottsplatsen stimulerade naturligtvis till sportsliga prestationer och IF Nordens fotbollspelare inledde under 20-talets senare år den smått legendariska östsvenska epoken, varom salabor med några år på nacken alltfort talar, icke utan vördnad. Det tävlades vintertid på skidor mellan Sala och Morgongåva och simkunnighet och tävlingsiver växte efter varmbadhusets tillkomst. På Långforsens is tävlade salasonen John Isberg — redan bosatt i Oslo — i sin "Bugatti" och tennisen fick sitt genombrott 1928, då den nya idrottsplatsen även begåvades med två banor.

Ungdomen var, som någon uttryckte det, vid denna tid "på väg bort från kortspelet till idrotten, radion och biografen".

1931 togs de vackra Albertus-målningarna fram i sockenkyrkans valv. I mitten av 1960-talet renoverades de.

Depressionsår och konjunktursvängning

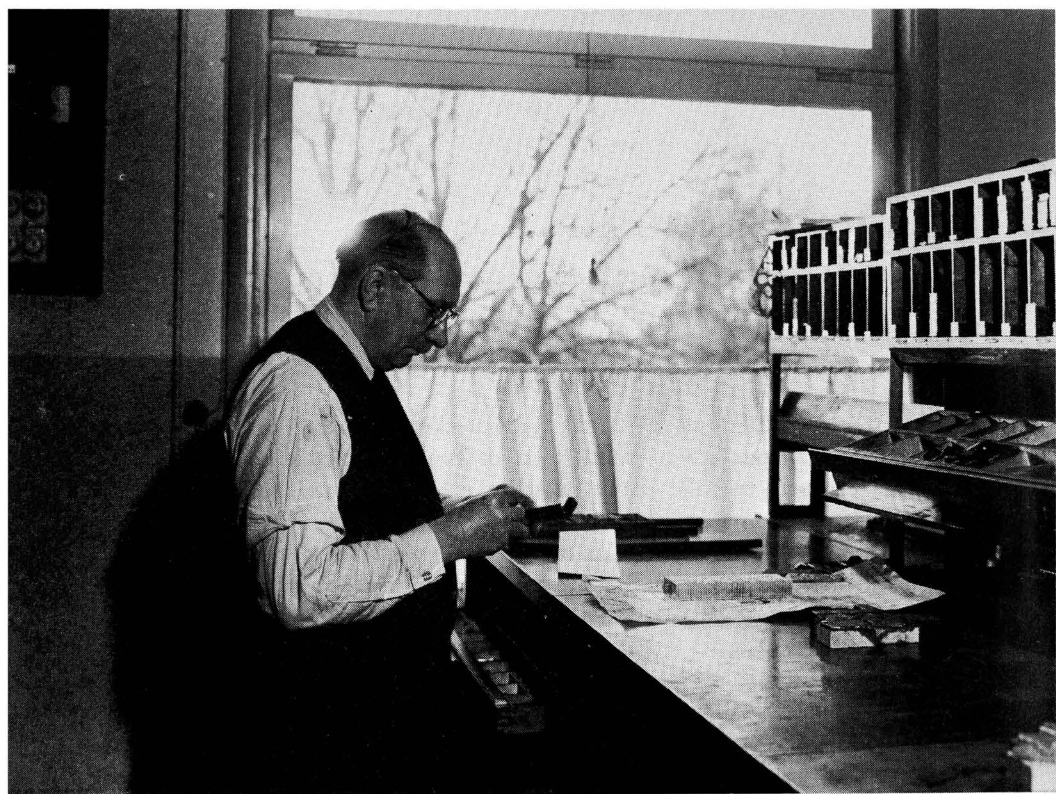
Talet om ASEA en myt

Förra hälften av 1930-talet kännetecknades här liksom annorstädes av en ihållande arbetslöshet. Även jordbruket upplevde en bekymmersam tid och som en följd därav råkade stadens affärsmän, som hade en stor del av sin kundkrets bland landsbygdsbefolkningen, ut för bekymmer. Köpkraften hade reducerats och salaköpmännen såg inte utan oro, hur dessutom befolkningen i gränstrakterna till Enköpings och Västerås influensområden började söka sig till dessa städer. En bidragande orsak härtill föregavs också vara, att Sala som enda stad i länet beviljade blott två liter i månaden till motboksinnehavarna. Handelskåren yrkade på ändring i de s k oktrojbestämmelserna, så att man kunde konkurrera med grannstäderna på någorlunda lika villkor, d v s fyra liter i månaden. 1934 voterades deras önskemål igenom i stadsfullmäktige. Åldersgränsen sattes till 25 år.

Arbetslöshetsunderstödet begränsade sig per dag för gift förvärvsarbetare till två kronor och för ensamstående till 1:25. För underårigt barn utgick 40 öre. Det maximala understödet per vecka inskränkte sig dock till 18 kronor. Fattigvårdsstyrelsen administrerade bidragsverksamheten. Men i riksdagen motionerade Gustaf Möller och Per Albin Hansson om en arbetslöshetsförsäkring 1932. Då stadsfullmäktige i februari 1931 anvisade 8.000 kr till arbetslöshetsunderstöd lyssnade på åhörarplats i sessionssalen medlemmarna i "De arbetslösas förening", inte minst var de lyhörda för de missnöjesyttringar, som uttalades av den kommunistiske ledamoten Folke Lindkvist. Under 1932 fick 1.042 salabor del av understöd från fattigvården. På en tioårsperiod hade antalet i runt tal fördubblats.

Tid efter annan ända fram i vår tid har man hört salabor inte utan förtrytelse tala om att de styrande under åren av arbetslöshet försuttit chansen att ASEA skulle etablera verksamhet i staden. Motiveringen skulle, enligt ryktena, ha varit en rädsla för de konsekvenser, som skulle uppstå, om ett sådant företag gick över styr. Ryktet har också gjort gällande att ASEA i stället för Sala valde Ludvika.

Genom välvillig medverkan av ASEA:s informationsavdelning kan dessa rykten definitivt avlivas. Personer i sådan ställning inom företaget,

Konstförvanten C. A. Lindqvist på sin arbetsplats. Han var stadsfullmäktiges ordförande 1931—1942, den förste socialdemokraten på denna post.

som borde ägt kännedom om eventuell lokalisering i Sala, har förnekat all kunskap därom och trots att man på ASEA även arkivforskat i detta avseende har ingen som helst indikation påträffats, som skulle kunna bekräfta sanningshalten i ryktesfloran. Vad gäller företagets etablering i Ludvika, förhöll det sig så att ASEA 1916 förvärvade dåvarande Förenade Elektriska där, men detta var ett företagsförvärv för att bredda tillverkningen och man stod på intet vis inför någon valsituation med Sala som alternativ. Varken under 30-talet, dessförinnan eller senare, har alltså några tillfällen att skapa arbete försuttits genom att avvisa ASEA från staden.

En följd av arbetslöshet och depression var naturligtvis också att stadens egen ekonomi tenderade att bli en smula ansträngd. 1933 var man nödsakad höja den kommunala uttaxeringen med en femtioöring till 7:30. Redan nästa år ville de styrande höja ytterligare två kronor, men skattesatsen stannade vid 8:30. Revisorerna granskade alla utgifter rigoröst och anförde bland annat kritik mot att polisen åkte bil i tjänsten i stället för att cykla. Stadsfiskal Tore Hellsten försäkrade emellertid att onödiga bilresor inte förekommit, men kåren förfogade inte över användbara

cyklar annat än i begränsad omfattning. De flesta härstammade från 1908-09.

Gysingebanan förstatligas

Förnyad näring åt tron på en renässans för gruvan ges även på trettiotalet, då en metallsökare Ernest Melander förklarar sig övertygad om att det skulle gå att utvinna 10.000 gram silver per ton slig och större procenttal guld än i självaste Boliden. Ingen seriös gruvexpertis nappar dock på detta och så värst mycket händer inte heller under detta decennium än att gruvan byter ägare. Metallverken, som pressat en del rör och blytråd, säljer 1938 till Avesta Jernverk. Närmast är det förekomsten av kalksten, som intresserar nye ägaren. Men intresset för silvergruvan tar sig

Billighetsresorna med järnväg till Stockholm var uppskattade utflykter för den svindlande summan av 3:50 tur och retur på 30-talet. Så här kunde det se ut på järnvägsstationen vid ett sådant tillfälle.

andra uttryck också. Tusentals turister gör nedstigningar, somliga ända till 150 meters nivå. Detta skapar dock inte nya arbetstillfällen.

Tidigt under 30-talet underströk borgmästare Hedman, att vatten- och vägfrågorna måste få en acceptabel lösning. Till en del skedde väl en förändring i positiv riktning, då staden 1 januari 1932 övertog vägunderhållet inom stadens område. I oktober 1931 avsynades också nya Broddbovägen efter ett års arbete. Det innebar att farliga järnvägskorsningar eliminerades och vägsträckan Sala-Broddbo förkortades tre kilometer. Kort därefter beslutades om rätning av sträckan Broddbo-Nykrogen norröver mot Dalarna. Det skulle komma att utföras som s k AK-arbete.

Gysingebanan föranledde efter rekonstruktionen på 20-talet, då PP ryckte in, nya bekymmer. 1932 väcktes förslag om att överlåta den till staten mot garantier att driften inte lades ned. Förlusten på banan 1932 uppgick till 159.593 kronor. 1936 föreslog 1932 års järnvägsekonomiska utredning förstatligande av Gysingebanan, alternativt försäljning till angränsande järnvägsbolag. Rektor Albert Andersson motionerade i stadsfullmäktige om stadens förvärv, men SGGJ:s styrelseordförande, som då var Alfred Bolander, ansåg det alltför riskabelt med dylika affärer. Gävle-Dala Järnvägs AB erbjöd sig att förvärva banan för 796.000, men i mars 1937 lades en proposition om statens inköp och i juli beslöt riksdagen i enlighet med denna. Köpet avslutades i september och riksgäldskontoret betalade ut 800.000 för övertagande från oktober. Vid den tidpunkten kvarstod endast staten som spekulant.

Det första eldrivna tåget på norra stambanan passerade Sala den 15 december 1934 med generaldirektören för SJ, f d rallaren Axel Granholm i loket. Det innebar en kommunikationsförbättring liksom den nya infarten till Sala från Västerås som stod klar för bil- och busstrafik i juli månad 1935. Ett par år senare aktualiserades riksvägens framdragning. Men var skulle den gå? Via Ringgatan, Väsbygatan eller Thulegatan? Meningarna var delade.

Busstrafiken tog en oanad omfattning. 1932 fanns 12 busslinjer till och från Sala, som genomsnittligt medförde 101 passagerare dagligen. 1935 fanns 16 linjer med 21 bussar, som i väsentlig utsträckning drevs och ägdes av Västerfärnebo Biltrafikförening. Med en sådan resande- och även godsfrekvens restes ånyo krav på en lösning av busstationsfrågan. Men den skulle visa sig svår att komma tillrätta med. Än en gång var det köpmännen och hantverkarna som gick i bräschen. Förslag saknades dock inte. I april 1937 antog fullmäktige ett, signerat byggmästare A. J. Svedberg, kostnadsberäknat till 37.000, men så sent som vid avgörandet förelåg motförslag av rektor Albert Andersson, som röstades bort.

Överläkare Fredrik Källmark i sitt mottagningsrum i gamla lasarettet. Han var sjukhuschef 1931—1950 och livligt verksam inom Salabygdens fornminnesförening.

Folkmängdsökning - bostadsbrist

Folkmängden steg för första gången över 8.000 år 1931 och en viss bostadsbrist började göra sig gällande. Ingenjör Anders Diös som, efter starten i Sala mot tiotalets slut, flyttat över sitt huvudkontor till Uppsala under 20-talet, föreslog att staden skulle subventionera mark och ledningar mot att han byggde bostäder vid Väsbygatan. Ett önskemål var även att kommunen lämnade en 75-procentig lånegaranti åt de blivande bostadsföreningarna. Men tiden var uppenbarligen inte mogen för sådana bostadsformer i Sala. Först mot årtiondets slut skjuter byggenskapen fart på allvar. 1936 stod 50 nya lägenheter inflyttningsfärdiga och det var det mest omfattande bostadstillskottet sedan sekelskiftet.

I Sala arbetarkommun såddes samma år fröet till en HSB-förening i Sala, som dock skulle få sin fastare organisation först 1939 och med stöd bland annat av kommunen (som tecknade medlemskap under tidigt fyrtiotal) påbörjades en omfattande saneringsbyggnation i centralare delar. Drivande kraft var postiljonen Eric Gustafsson. I första hand skedde en nyproduktion av bostäder i kv Gruvfogden vid Fisktorget, där utrymmen reserverades även för folktandvård och distriktssköterska.

En match på Silvervallen mellan Stockholms AIK i svart och IF Norden från tidigt 30-tal. Åke Sigrell har skjutit och Gunnar Lans i salamålet är maktlös. Överspelade är Åke "Sjuan" Sjögren och "Murren" Hansson och bakom skymtar "Lotta" Lindén och "Abbe" Danielsson.

I takt med tidens arkitektoniska strömningar fick Sala sitt Funkis-hus 1931, då Kooperativa föreningens huvudaffär stod färdig vid Kungsgatan, ett bygge för ca 250.000 kr.

Icke att förglömma i detta sammanhang är den restauration, som 1931 företogs av Sala landsförsamlings kyrka, det medeltida templet, varvid valvmålningarna av Albertus Pictor togs fram under ledning av konstnären John Österlund, Uppsala.

I december 1934 fick Sala ny brandstation och Lundinska Stiftelsen på "komministertäppan" uppfördes. Redan under 30-talets första år pläderade borgmästare Hedman, som var involverad i det mesta, för ett nytt kallbadhus i Långforsen och 1938 fanns ett förslag, som skulle kosta 24.000 att realisera. Badet kunde tas i bruk till högsommaren året därpå. Albert Andersson hade ritat och naturligtvis ritade han också sin egen Teknikerskola, när det blev dags. Kommunal borgen fick han för byggenskapen och i januari 1939 stod skolbyggnaden klar. Under 30-talet fick Sala även nytt elverk.

Salabygdens fornminnesförening med anor från 1912 saknade hemvist

Ett segerrikt Norden-lag från 30-talets förra hälft. Stående fr v Birger "Fippla" Johansson, "Lotta" Lindén, Charles Söderström, Frasse Eriksson och "Asta" Sjögren. Knästående fr v Sten Dahlström, "Murren" Hansson och Göte Johansson. Längst fram sitter fr v Åke "Sjuan" Sjögren, Gunnar Lans och "Abbe" Danielsson.

för växande samlingar, provisoriskt inhysta i många år på sparbankshusets vind, där möjligheterna till en exponering var ytterst begränsade, om ens för handen. Fram till 1933 hade föreningen emellertid samlat på sig tillgångar på drygt 70.000, inte minst genom sparbankens utomordentliga välvilja. De ledande bland fornvårdarna med rådman Emil Ekbom i spetsen trodde sig ha funnit en god lösning på museilokalfrågan i Väsby kungsgård, under trängens och även Salberga sjukhus tid använd som personalbostad. 1935 ställde medicinalstyrelsen i utsikt ett förvärv för 25.000 kr, men först var det nödvändigt att få upp personalbostadshus i anslutning till sjukhuset. I mars 1936 bekräftades emellertid överlåtelsen för den utlovade summan och därmed inleddes restaureringsarbeten, som skulle bli både kostnadskrävande och tidsödande, men som tio år senare skulle kunna avslutas till hela bygdens glädje.

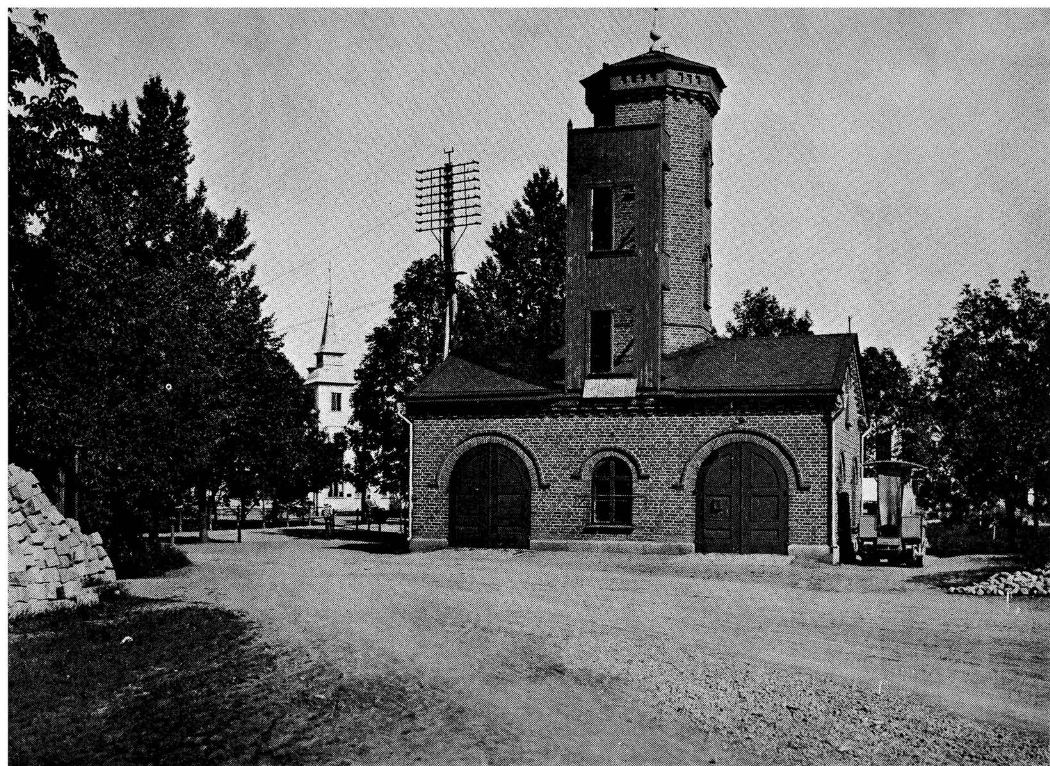
Thalia måste flytta

En fastighetsaffär, som satte många sinnen i rörelse, var NTO-Templet Klippans försäljning av Teaterbio. Från mejerihåll fick man redan 1930

ett anbud på 52.000, som dock avvisades. Byggnadskostnaden i slutet av tiotalet låg långt däröver. Förhoppningarna knöts bland allmänheten till att staden skulle förvärva Thaliatemplet och borgmästaren, som engagerade sig även här menade, att det vore skandal, om denna lokal med scen, orkesterdike, loger och salong med parkett och rad samt plats för ca 400 personer inte skulle få användas för det ändamål, vartill den uppförts. Ett informellt sammanträde arrangerades också på rådhuset efter ett fullmäktigemöte i mars 1930, där man enades om att hänvända sig till drätselkammaren med begäran om underhandlingar med likvidatorerna. I början av april hade inkommit fem anbud, det högsta på 62.200,

Åke Hedvall, olympisk representant i Berlin-olympiaden, ses här i en landskapsmatch mellan Västmanland—Dalarna på Silvervallen 1934, då han innehade svenskt rekord i tio minuter. Harald Andersson vann på nytt Europarekord den gången. I bakgrunden avvaktar IFN:s diskuskastare Gunnar Berglind och funktionärerna t h är Hilmer Nyberg, Ingemar Lans och Bror Jacobsson.

Detta var brandstationen fram till 1934. Den låg vid Fisktorget.

som också antogs. Det var undertecknat av en häradshövding John Lodén Stockholm, av allt att döma bulvan för ett mejeriföretag. Drätselkammaren hade sträckt sig till 61.000 och biografägaren Sven Hult i Arboga till 61.201 kr.

Teaterverksamheten avtog succesivt, men så sent som i januari 1932 framförde det rydingska sällskapet ”Hans Nåds testamente”. Teatergudinnan drevs ut, endast sporadiskt fram till 40-talets början förekom arrangemang här, innan lokalen definitivt blev ostlager och förnedringen var fullständig.

Krafter fanns för att få en ny teater. Samstämmigt uttalade sig i oktober 1935 företrädare för de politiska partierna i Sala Allehanda om behovet av en sådan kulturinstitution och i den vevan föddes väl också tanken på ett medborgarhus. Viss kompensation fick stadsborna, då Centrumbiografen öppnades 1937, även om lokalen lämpade sig mindre för teater än film. 1939 hade Stora bio byggts om och begåvats med namnet Saga-bio, men inte heller detta filmtempel var rustat att ta emot teateruppsättningar.

Barnens dag i Sala 1939. Festtåg genom staden.

Konjunkturerna svänger – orosmolnen hopas

Om depressionen var utmärkande för 30-talets första hälft skedde en rätt markant omsvängning i konjunkturerna från mitten av årtiondet, samtidigt som orosmolnen började hopa sig över Europa. Redan i maj 1934 redovisades fina försäljningssiffror för teglet med rekordutlastningar både i Sala, Heby och Vittinge. Det rörde sig om många extratåg per vecka. Men Sala Tegelbruk, som sysselsatte 90 man, drabbades i januari 1937 av en katastrofal brand, den största industribranden i Sala ditintills, då miljonvärden gick till spillo. Återuppbyggnaden startade samma år och resulterade i en modern anläggning för året-runt-drift.

Tio år efter elverkets kommunalisering, 1939, redovisades en vinst på ca 10 miljoner. Under 20-talet hade verket gått med betydande underskott. Man beslutade nu om sammanläggning av vatten- och elverk.

1939 kunde Sala Maskinfabrik fira 50 år med ca 200 anställda på verkstadsgolvet och 40 tjänstemän. Här led man brist på arbetskraft.

I konjunkturförbättringens spår följde dock ökat antal brott. Åklagarmålen ökade från 1934 till 1935 med 50 procent och då svävade man

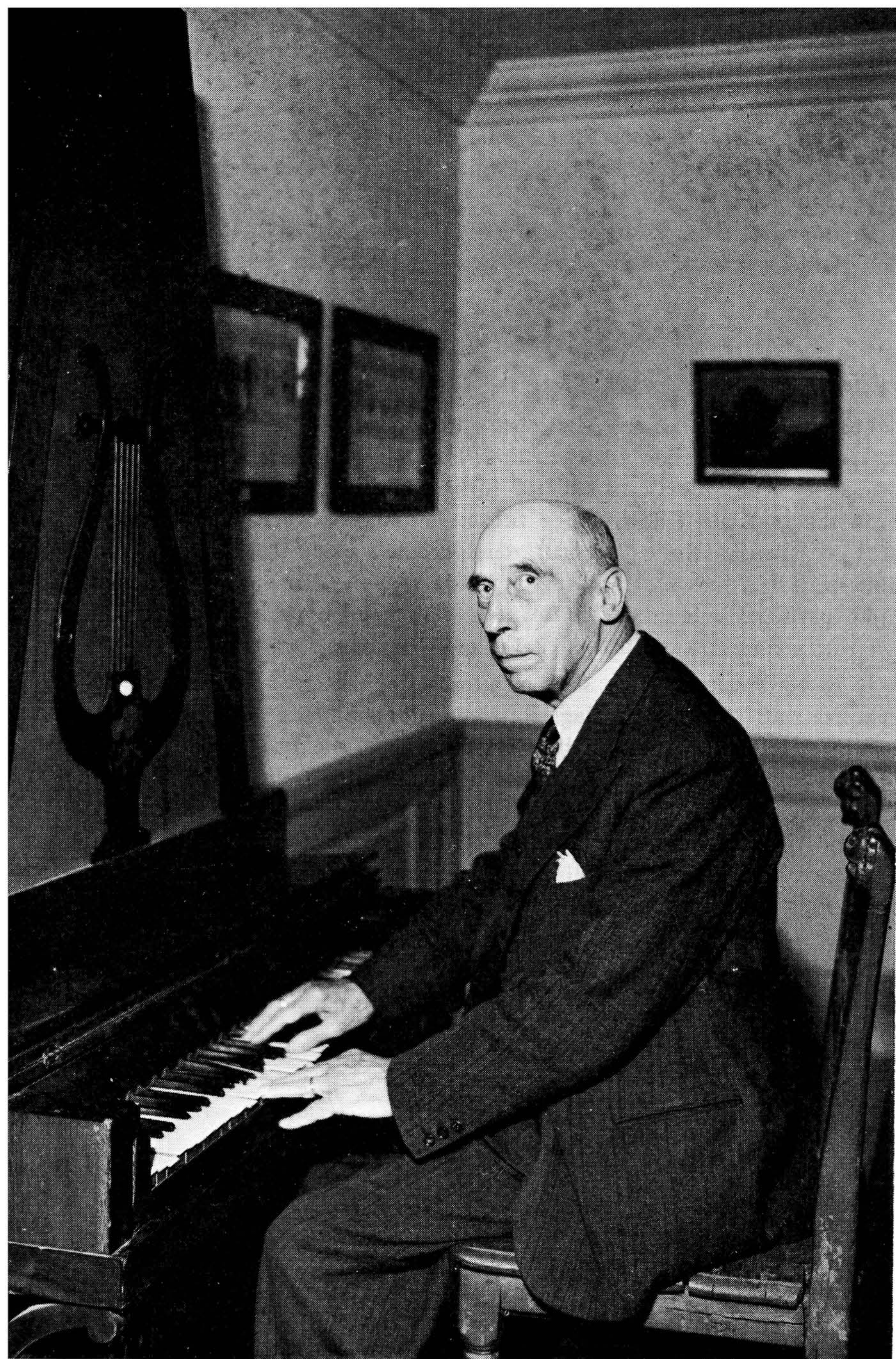
ännu i den idylliska småstaden i salig okunnighet om de fruktansvärda dåd, som "Sala-ligan" inledde i oktober 1930 och som avslutades 1936 med rånmordet vid Strå kalkbruk.

Kommunens ekonomi förbättrades. 1936 kunde skatten sänkas med 1:40 och skattekronornas antal var 1935 65.465, vilket var det bästa utfallet på 15 år.

16.000 på Barnens Dag

Men kriget närmade sig. Man läste i bladen hur de nazistiska horderna marscherade på Berlins gator. Efter Hitlers makttillträde 1933 drog man öronen åt sig på de flesta håll för furugårdare och lindholmare. I mars 1934 talade Kalle Kilbom inför fullsatt Teaterbio över ämnet "Nazism eller socialistisk samling". Furugårds specielle vapendragare i Sala, konditor H. Link, försökte förgäves uppträda som nazi-försvarare, men blev rejält utvisslad och utkörd ur lokalen. Till Spanien reste en och annan även från våra trakter för att kämpa mot Franco.

Korporationsskyttet fick stor anslutning de här oroliga åren mot decenniets slut. Det blev en slags förträning till inkallelsernas tid som måhända anades, även om salaborna i allmänhet inte utåt visade oron, i varje fall inte mer oroad var man i september 1939, då tyskarna anföll Polen, än att man kunde fullfölja Barnens Dags-firandet. 16.000 ställde upp till den festen. Men medvetandet om situationens allvar kom, om inte förr, då Finland anfölls och tidningsrubrikerna blev större och svartare.

Stadsfiskalen, rådmannen, tidningsutgivaren och fornvårdaren Emil Ekbom i Väsby-miljö, då kungsgården invigdes 1946.

Hjälp åt krigsdrabbade
Utåtriktad PR ger resultat

Krigs- och kristid

Över tröskeln till fyrtiotalet trädde också, med till synes obruten vitalitet, den kommunale förgrundsfiguren Alfred Bolander, som trots socialdemokratisk majoritet, från 1943 anförtroddes ordförandeposten i fullmäktige. Det var en honnör åt en aktad politiker, som första gången tog plats i beslutande församlingen 1909. Vid sitt tillträde tecknade han en försiktig bild av Salas möjligheter till utveckling. Man kanske ändock skall hålla i minnet de yttre omständigheter, som rådde. Ett världskrig rasade inpå landets knutar. — Sala kan inte emotse någon större utveckling, sade han. Förutsättningar saknas och det är heller inte säkert, att en folkökning skulle vara till gagn för samhället. Brådstörtade framsteg är farliga och det finns människor, som lider av storhetsvansinne. Deras illusioner brister mestadels, sade han och manade till varsamhet och sparsamhet.

Men många andra hade tröttnat på idyllen och ville ha en industriell utveckling. Man varnade för isolering och industriskräck, inte minst kom sådana varningar från ortens egna företagare. Köpmännen insåg, att det inte framdeles var möjligt att helt förlita sig till landsbygden och dess befolkning. Folket på gatan gjorde gällande att ungdomen flydde staden för att inget åstadkoms för dess framtid. Sala kunde bli en bostadsort huvudsakligen för pensionerade husägande lantbrukare, ett slags ålderdomshem.

Kriget och kristiden lade dock sin hämsko över mycket. Salaborna tvingades engagera sig för andra uppgifter, som var mer eller mindre direkt betingade av den onda värld, som omgav dem. Det är anmärkningsvärt med vilken entusiasm, som stadsborna intresserade sig för det krigsdrabbade Finland och sedermera även för de övriga olycksförföljda nordiska grannländerna i samband med tyskockupationen. Österut for frivilliga och en del kom aldrig åter från fronten. En frivilligkommitté startade insamlingar, som gav stora summor men även andra förnödenheter, som vidarebefordrades till ”ett folk i fara”. Fru Franzi Hildebrand i spetsen för Röda korset startade en aktion för att ta hand om finska flyktingbarn. Efter 9 april 1940 kom Norge-hjälpen igång och det ar-

Finlandsfrivilliga inför avresan från järnvägsstationen i Sala 1940. I främsta ledet på bägge sidor om den vitklädde ses IF Nordens målvakt Jocke Eklind och lagets tränare Oskar Resberg.

betades på fritid för att ge bästa insamlingsresultat. När flyktingströmmen kom över gränserna öppnades även här hem och förläggningar och det ordnades i mån av möjlighet arbete och utbildning. Kurorten Sätra Brunn blev utbildningscentrum för dansk polis. I krigets slutskede startade Europa-hjälpen och den möttes med samma generositet som de nordiska hjälpaktionerna tidigare.

Samtidigt demonstrerades en stark svensk försvarsvilja. Medel insamlades till en luftvärnspjäs. Inkallelsernas tid kom och det blev bekymmersamt på många arbetsplatser, inte minst inom jordbruket. De hemmavarande skickade värmande persedlar till släktingar och vänner "på vakt" i sällsynt bister vinterkyla, framför allt vintrarna 1941 och 1942. Hälften av socialhjälpen disponerades för familjepenning åt de hemmavarande.

Svenska flaggans dag 1940 manifesterade 5.000 människor sin patriotism. På biograferna vevades beredskapsfilmer och traktens mossar nyttjades för bränsleförsörjning i avstängningstider. Vedgasgeneratorerna behövde ved. Milorna pyrde trots bristen på yrkeskunniga kolare till en

1940—41 tog salabygden emot många finska barn, som flyktat undan kriget i hemlandet. Fru Franzi Hildebrand (t v) vid bordet övervakar deras ankomst.

början. Inför riksdagsvalet 1940 var parollen ”Rösta svenskt så det ekar runt världen”. Ransoneringen blev ett besvärande faktum, som man dock snart fann sig i och borgmästare Hedman anförtroddes posten som ordförande i länets kristidsstyrelse. Skolornas elever gjorde värntjänst, som i den mån den innefattade militär drill, av överlärare Holger Collin betecknades som osmaklig.

Upprustningen av försvaret krävde pengar. Värnskatten blev en extra pålaga. Den kommunala utdebiteringen hade 1942 nått 10 kr. Då matsituationen blev som mest prekär, skaffade sig hundratals familjer egna hushållsgrisar och kaniner för att dryga ut ransonerna och mot slutet av 1942 kunde den, som så önskade skölja ned kaninsteken med den första ”tallnubben”, cellullosabrännvinet. Det släpptes ut i systembutikerna lagom till julen men förorsakade ingen rusning. Då 70 procent av landets bilar ställdes undan och resten av motorfordonsparken utrustades med gengasaggregat blev cyklarna i majoritet på stadens gator.

Sala upplevde — åtminstone i modern tid — sin mest internationella

epok de sista krigsåren och närmast därefter. Arbetskraftsbristen, inte minst inom verkstadsindustrin, föranledde import av yrkeskunnigt folk. Dessutom fanns det flyktingar. 500 utlänningar vistades här mer eller mindre permanent och de representerade tiotalet nationer. Utkomst hade en del vid industrierna, men långt ifrån alla kunde beredas sysselsättning och levde på respektive legationers bekostnad i väntan på krigsslutet eller på arbete. En internationell klubb bildades till gemensam förnöjelse och för att tillvarata medlemmarnas intressen.

Då freden i maj 1945 var ett faktum samlades ett par tusen salabor i Stadsparken till fredsdemonstration och rödakorsfolk som kamrer Sven Olausson och elmontör Eskil Gustafsson beredde sig att fara till Tyskland för krigsfångeutbytet och delta i de bernadotteska räddningsaktionerna i tyska koncentrationsläger. Då atombomben fälldes i augusti 1945 över Japan och satte punkt för kriget i Fjärran Östern, begrep väl inte människorna i Sala mer än på andra håll i vårt land den hemska innebörden i detta historiska aktstycke. Man gladdes närmast åt att kriget fick ett slut. När f konditorn Hans Link i juni 1946 avslöjades som nazispion, kom det knappast som någon överraskning. Man kände från 30-talet hans djupa böjelser för den tyska våldsideologin. Sakta släppte kriget greppet om människorna, även om krisföreteelserna bestod ännu många år. Man började intressera sig för fredligare uppgifter och då fabrikör Gunnar Westerberg förevisade den första Volvon PV 444 var detta upptakten till ett bilintresse och en motorism, som skulle ta sig oanade former.

Glädjeämnen och orosmoment i näringslivet

Åter vaknade man till insikt om att staden måste se om sitt hus för att inte bli efter i utvecklingen. En propagandakommitté hade tillsatts redan 1942, mitt under brinnande krig, för att skänka uppmärksamhet åt den lilla gruvstaden. Riksdagsman Sven Andersson i Vigelsbo var lyhörd för dessa tongångar och motionerade — tyvärr utan framgång — om Centrala Flygverkstadens förläggning till Sala i stället för till Arboga. Det gick dock så pass långt att flygförvaltningen tog sig en titt på Sala. Prins Wilhelm gjorde under krigsåren en film om Bergslagen. Försök gjordes att förmå honom att även filma Sala i samband med ett besök vid gruvan.

AB Westeråsmaskiner under ledning av direktör Eric C. G. Bolinder köpte 1943 den åkermanska jorden på Norrmalm och antydde, att företaget eventuellt skulle starta någon form av nytillverkning. Förhoppningarna kom att grusas. För att sprida kännedom om staden trycktes och distribuerades till större industrier, tidningar, branschorganisationer, fack-

Matköer var inte ovanliga under krigsåren. Här väntar salaborna vintern 1941 utanför Ahlinders fiskaffär på tilldelning. Transportmedlet var för många sparkstötting.

press och resebyråer år 1944 en folder i 8.000 ex om ”Sala av idag — en förstad till Stockholm”. Det första rejäla nappet kom från KF samma år. I september växlades kontrakt mellan staden och KF om uthyrning av Gysingegården till en konfektionsindustri, som skulle ge arbete företrädesvis åt kvinnor. Sala hade kvinnoöverskott. I november startade Konfektions AB St Erik med 25 anställda. I april 1945 hade företaget förvärvat tomtmark i kv Löparen för 37.000 kr och planerade en ny fabriksbyggnad. I maj 1947 stod Slitmanfabriken, landets modernaste sömnadsindustri, färdig vid Kålgårdsgatan.

På Gustavsborgsområdet började Sala Galvanfabriks AB bygga sedan man förvärvat tomt för 39.000 år 1945. Året därpå fick Strå kalkbruk en ny oljeeldad kalkugn och Bröderna Holm i Ransta etablerade sig i ädelträbranschen i kv Stamparen.

Men det finns också negativa yttringar. 1945 i februari bröt metallstrejken ut och pågick till början av juli. Den skulle komma att kosta ca 100.000 i strejkbidrag till 250 man i Sala. Bidraget var maximerat till 33 kr/vecka till gift arbetare, exklusive barntillägg, och 28 för ogift. I hela landet rörde sig strejkunderstödet om ca 41 miljoner och 11 miljoner

förlorade arbetsdagar. Det var knappast hälsosamt ur nationalekonomisk synpunkt. 1945 måste gruvan permittera ett 40-tal arbetare, sedan staten stoppat tillförseln av blyslig. I mars 1947 varslades om friställning av ytterligare 20 man och platschefen dundrade mot planhushållningen.

Stadens mest våldsamma industribrand drabbade Josefsdals Tegelbruk i maj 1947 och 60-talet arbetare gick en oviss framtid till mötes. Men bruket återuppstod i modern skepnad med halvautomatiska torkar, som konstruerats av tegelmästaren Erhard Göransson. 40 man skulle enligt beräkningarna göra 3,6 miljoner tegel årligen.

Bostadsproduktion

I och med att HSB-byggnationen sköt fart 1941 i kv Gruvfogden inleddes en omfattande nyproduktion av bostäder, som kom att fortgå i accellererande tempo de närmaste decennierna. I början av 1945 presenterade också Svenska Riksbyggen, vars drivande kraft lokalt var Ernst J Ekeblad, ett förslag till vad man kallade ”socialstaden för det industriella framtida Sala” på Kungsängen. 1949 godkände byggnadsnämnden ett av arkitekt Hummel-Gummaelius upprättat förslag till bebyggelse av Åkra, som förvärvades av staden och i november samma år sattes spaden i jorden i kv Stamparen för två punkthus, som stod färdiga 1950 och efterföljdes av ytterligare bostadshus. Då var den kommunala bostadsstiftelsen Salabostäder igång.

Det gamla apotekshuset invid rådhuset, som brann ned till grunden i årtiondets början, skulle få en efterföljare och det utlystes en arkitekttävling. Närheten till rådhuset innebar att man ville gå omsorgsfullt tillväga med nyutformningen. Arkitekt Sven Ahlbom hade avgivit det segrande förslaget, men stadsfullmäktige ville ändra på detta och få en förbindelsebyggnad mellan rådhuset och apotekshuset i två våningar i stället för en, som Ahlbom tänkt sig.

— Hela tävlingen är förfelad och idén till bebyggelsen förryckt, var Ahlboms kommentar till ändringsförslaget och sannolikt hade han rätt, då han ville skydda rådhusets arkitektoniska integritet. Flera förslag följde, bl a av rådman Ernst Schörling, som ville helt frilägga rådhuset. När beslut fattades var det stadsingenjör Åke Blomqvist, som stod för ritningarna. Kostnadsberäkningen slutade på 625.000 kr. I januari 1946 kunde apotekare Sven Svennérus ta lokalerna i besittning.

Restaureringen av Väsby kungsgård blev kostsammare och besvärligare än någon anat. Då man började ändringsarbetena visade sig innandömet inte motsvara det solida yttre. Timmerväggarna under rappningen var hårt angripna av röta och trämask. Styrelsen för fornminnesföreningen övervägde att återkräva pengarna för köpet från staten, men riksantikvari-

Sala hemvärns första korum på Stora Torget 1941. Tomten vid sidan om rådhuset stod tom några år efter apoteksbranden.

en tillrådde iståndsättandet och professorn Eric Lundberg och arkitekt Ivar Andersson gav värdefulla råd och anvisningar till ingenjör Hugo Pettersson, som ledde arbetena. Kostnaderna sköt emellertid oroväckande i höjden och ett lotterianslag blev räddningen. Sala Sparbank hade tidigare skänkt åtskilliga tiotusentals kronor till fornminnesföreningen. När det var dags att ordna samlingarna trädde även landsantikvarie Sven Drakenberg in i bilden. Ett par tusen människor hade samlats en augustisöndag 1946 för att bevittna invigningen, som förrättades av landshövding Conrad Jonsson. Denne konstaterade, att Sala med Väsby kungsgård fått den största och förnämsta hembygdsgården i hela länet.

Ny epok för skolan

Då överlärare Holger Collin 1940 efterträdde A.J. Rydorff inleddes på sätt och vis en ny epok för skolan. 1943 startade Sala stads yrkesskolor med tio kvällsgrupper och 116 deltagare och skolstyrelsens ordförande, fabrikör Einar Johansson, som ägnade yrkesutbildningen ett alldeles speciellt intresse, föreföll både nöjd och glad.

1944 anslog kommunen 310.000 till en ny skola vid Styrars och mot årets slut presenterades ett första förslag till gymnastik- och idrottshall, som dock aldrig skulle komma till utförande. Även samrealskolans utbyggnad diskuterades och arkitekt Curt Björklund levererade 1945 ett första förslag till annexbyggnad. Det var samma år som Styrarsskolan kom under tak.

I början av 1946 tillstyrkte skolstyrelsen befolkningsutredningens förslag till fria skolmåltider oberoende av föräldrainkomsten och påföljande år föreslog man fria skolskjutsar från och med kommande läsår. Kostnaderna för dessa beräknades till 13.375 kr, varav 80 procent skulle utgå i form av statsbidrag.

I skoldebatten konkretiserades snart nog också tankarna på ett gymnasium. Årskostnaderna uppskattades då till ca 50.000 kr och de politiska partierna uttalade sig för att stadsfullmäktige skulle verkställa en utredning. Då Gunnar Flodström i juli 1947 utsågs till rektor för samrealskolan blev han också en pådrivande kraft i gymnasiefrågan.

I november detta år godkände skolstyrelsen ett förslag till ny folkskola för 2 miljoner och ungefär samtidigt uttalade sig kollegierna för försöksverksamhet med den 9-åriga folkskolan. Högern i Sala kom igång med lekskoleverksamhet under fröken Brita Ekstrands ledning 1949 och samma år köpte staden Teknikerskolan för 80.000 kr. Den skolan hade grundats 1908 i Krylbo, överflyttats till Sala 1915 och fått ny skolbyggnad 1939. Rektor Albert Andersson kvarstod som ledare.

Ny era för stadshotellet

Den smått legendariske källarmästaren Gustaf C:son Tengfeldt gick ur tiden i december 1943. Året efter väcktes förslag om om- och tillbyggnad av hotellet för en kvarts miljon samt inrättande av en s k folkrestaurang. I juli 1945 träffade staden avtal med Sarabolaget, som innebar att Sara övertog hotellrörelsen från 1 oktober. Ett fastighetsbolag bildades, där staden satsade 300.000 och Sara 200.000 och detta bolag förvärvade fastigheten för 350.000. Fastighets AB Gillet, som bolaget kom att heta efter kvartersnamnet, beslöt även till- och ombyggnad för 90.000 kr, varigenom skulle erhållas en första klass restaurang i andra våningen och en tredjeklass i bottenvåningen samt 14 nya resanderum i tredje etaget.

En majkväll 1947 brann Josefsdals Tegelbruk ned.

Anledning till att Sarabolaget inkopplades var närmast den, att den nya rusdrycksförordningen inte medgav att privatperson fick driva s k folkrestaurang.

Genom landstingets försorg byggdes även sjukvården ut. Lasarettet fick en barnbördsavdelning och ett kronikerhem och f d Epidemien vid Kungsgatan omändrades till vårdhem för lättskötta sinnesslöa med plats för 50 kvinnor. Ett ålderdomshem av mer modern och ändamålsenlig utformning än Nystrand ansågs av många utomordentligt angeläget. 1949 fattade fullmäktige beslut i princip om ett nytt hem för gamla i kv Njord på Kungsängen för 1,3 miljoner. Detta förverkligades aldrig. Andra perspektiv öppnade sig längre fram i tiden.

Notabelt är väl också från 1940-talet, att sista året började man förbereda Salas första generalplan och ett sommarglest fullmäktige tog 1948 civilingenjör Krusenstjernas förslag till riksväg genom Sala med 15 röster mot 5.

Kommunreformen förberedes

1952 års kommunreform grundlades genom ett principbeslut av riks-

dagen i juni 1946. Vägledande för den tilltänkta kommunbildningen var att en kommun för att vara självständig skulle ha minst 2.000 invånare och kunna redovisa 8.000 — 10.000 skattekronor. Ursprungligen tänkte man sig ett förverkligande av reformen från 1 januari 1950.

De flesta av randkommunerna kring Sala nådde väl inte det stipulerade befolkningstalet, även om skatteunderlaget var tillräckligt. Sala socken hade 1.136 invånare och 12.000 skattekronor. Det ansågs naturligt, även inom socknen, att om man inte fick behålla självständigheten, skulle en sammanläggning med Sala stad ske.

Landssekreterare E. Holmquist hade i november 1946 slutfört utredningen om den nya kommunindelningen i Västmanlands län, som innebar att 60 kommuner skulle reduceras till 21. Sala föreslogs samgående med Sala socken, Kila, Norrby, Kumla och Tärna och en snabb inkorporering av Sala socken förordades. Stadsfullmäktige beslöt hänvända sig till kammarkollegium och begära inkorporering av socknen och i september 1949 förelåg regeringsbeslut om sammanläggning i stort från 1 januari 1952. Men Kila, Kumla, Tärna och Norrby bildade egen kommun i hästskoform kring staden. Möklinta fick bestå ensam. Västerfärnebo, Fläckebo och Karbenning förenades.

Nordiska vänskapsband knyts

På den kulturella fronten inträffade det första året av fyrtiotalet att Sala konstförening bildades med dr Carl Friberg som ordförande. Upptakten var en utställning, som arrangerades med de bästa konstverken ur salahem. Här uppmärksammades helt naturligt den fribergska samlingen av Ivan Aguélis dukar, som den konstintresserade läkaren under en lång följd av år köpt in. Tidigare än de flesta i vårt land insåg han Aguélis storhet som målare.

De intima kontakterna, som Sala fick med Finland under de första krigsåren, utvecklades dithän, att staden 1944 som vänort fick Kristinestad och Lappfjärds kommun i Sydösterbotten knöt samma förbindelser med Sala socken. Utbytet var inte enbart av officiell karaktär. Fadderortsidén levde kvar, men när Finland så småningom repade sig efter krigsåren, fortsatte personliga vänskapsband att knytas och kulturella och ideella samt sportsliga inslag bidrog verksamt att höja värdet av förbindelserna. I september 1948 vidgades dessa vänortskontakter till att omfatta även Kalövig på Jylland och 1949 fullständigades det nordiska samarbetet genom att Åndalsnes i Norge ingick i vänortsskaran. Sedermera hölls på respektive orter fyrlandsvänortsmöten med vissa intervaller.

Fil. kand. och folkskollärare Assar Jansson i Saladamm, som med tiden blev en av de främsta kännarna av Sala silvergruva, aktualiserade redan

Ett par tusen människor hade mött upp till invigningen av Väsby kungsgård som hembygdsmuseum sommaren 1946. Här konserterar Sala Blåsorkester framför kungsgårdstrappan.

1944 tanken på att låta gräva ut gruvbyn, stadens föregångare, och området kartlades av riksantikvarieämbetet. Därvid förblev det emellertid, då medel för utgrävningar saknades, men i mitten av 1950-talet kunde arbetena genomföras.

Sala fick sin dagliga tidning, då Sala Allehanda 1 december 1945 började utkomma varje helgfri dag. 1946 utlyste tidningen en "folkomröstning" gällande stadsvapnet. Vapenfrågan hade förts på tal redan 1933 och på nytt aktualiserats av läroverksadjunkt Axel Rydstam under 40-talet. Debatten både i fullmäktige och bland gemene man kom i stort att röra sig om månskärans vara eller icke vara. Månskäran var tecknet för silvret. Omröstningen i tidningsspalterna visade att majoriteten av invånarna ville ha skäran med. Med 12 röster mot 8 och 7 nedlagda beslutade stadsfullmäktige att vapnet skulle bestå av en slägga och ett bergjärn, korslagda, och mellan dessa bergshanteringens symboler månskäran som var tecknet för silver. Emblemen skulle vara i silver mot blå bakgrund.

Något av en kulturmanifestation var väl också Assar Janssons krönikespel "Riksens Clenodium", som under ett par veckohelger sommaren 1946

i samband med en Röda korsfest framfördes vid gruvan inför ca 15.000 människor. 150 personer medverkade. Tyvärr lämnade inte spelet det ekonomiska netto, som man hoppats och sedan vågade man sig inte på att skapa en tradition därav.

1949 presenterade dr Carl Friberg inte så långt före sin bortgång ett förslag till monumental utsmyckning av Stora Torget. Skulptören John Lundkvist hade anlitats och kostnaden uppskattades till ca 300.000 kr. Hälften av den summan garanterades av okänd donator, men det finns anledning tro, att generalkonsul Axel Ax:son Johnson fanns någonstans i bakgrunden. Staden skulle svara för resterande kostnad. Emellertid föreföll detta åtagande från stadens sida alltför betungande, dessutom tillkom estetiska synpunkter från professor Gregor Paulsson i Uppsala, som sannolikt blev avgörande. Han konstaterade nämligen, att torgets ursprungliga dimensioner genom denna utsmyckning, som bestod av flertalet skulpturer och grupper av skulptur, skulle förryckas.

Människor att minnas

En del personligheter kan vara värda att uppmärksammas. Dr Carl Friberg lämnade 1942 förste stadsläkartjänsten och efterträddes av dr Nils Fritzell. I juli 1949 gick Friberg ur tiden 84 år gammal och därmed försvann en av förgrundsfigurerna både i stadens politiska och kulturella liv alltsedan förra seklets sista år. Han skulle hos salaborna minnas inte endast som en god vän och duktig läkare. Han donerade sin utsökta konstsamling till Nationalmuseum med förbehållet att den skulle deponeras i Sala, så snart lämplig lokal kunde ställas till förfogande. Först in på 60-talet skulle detta generösa testamentariska förordnande kunna förverkligas genom Sala konstförenings försorg och genom att Sala stad upplät f d bibliotekslokalerna i varmbadhuset. Därmed lades grunden till Aguélimuseet, som även blev något av ett skötebarn för dr Fribergs efterlevande.

Bibliotekslokalerna i badhuset hade tillkommit 1928, men sin första stadsbibliotekarie fick Sala på 40-talet i Hilding Björklund, vilken hade att förvalta 12.000 band. Sin första socialombudsman fick staden 1944 i Stig Andersson. Andre stadsläkartjänsten upphörde 1945 då dr Eugen Hildebrand pensionerades. Två välkända profiler i stadens offentliga liv, stadsfullmäktiges ordförande Alfred Bolander, som invaldes 1909 och även beklätt posten som ordförande i drätselkammaren samt kontraktsprosten Martin Magnéli, även han med en mer än 40-årig gärning bakom sig i Sala, aviserade avgång i december 1946. Magnéli hade tillhört kyrkofullmäktige sedan institutionens tillkomst 1931. Båda fortsatte dock ännu en tid. I juli 1947 avlöstes Bolander som full-

"Riksens Clenodium", folkskollärare Assar Janssons krönikespel, framfördes 1946 vid gruvan inför stor publik. En scen vid gruvbykrogen med Rune Hedlund (numera landstingsråd), skådespelerskan Inga Gill och kontorsskrivare Knut Sigurd Ek.

mäktiges ordförande av faktor Ivar Hedlund och i december tog kyrkvärden A.E. Pettersson vid i kyrkofullmäktige efter Magnéli. Vid Sala lantmannaskola var det rektorsskifte i juli 1948, då Axel Olsson efter 35 år lämnade över till Anton Sefvegård och rektor E.B. Gezelius avgick vid samma tid efter 14 år i samrealskolan. Komminister Nils Kebbón som i 18 år tjänstgjort som komminister, valdes till kyrkoherde i stadsförsamlingen 1948 med samtliga 518 avgivna röster. Han var för övrigt den ende, som den priviligierade församlingen hade kallat. I mars året därpå utnämndes han till kontraktsprost och installerades den 11 april.

Ivar Hedlund skulle inte bli gammal som fullmäktigeordförande. Han avled 1948 och modellsnickaren Klas Gidlöf blev utsedd till efterträdare. Litet högre upp på samhällsstegen klättrade en annan socialdemokrat, f.d. sadelmakaren från Sala David Hall (Gustavsson), då han i juni 1949 tog vid efter Ernst Wigforss som finansminister. Han var dock inte den förste salasonen vid kungens rådsbord. Den förste historien känner torde vara Erik XIV:s omdiskuterade rådgivare Jöran Persson. Halls statsråds-

Åren närmast efter Väsby kungsgårds invigning till hembygdsmuseum anordnades regelbundet välbesökta sommarfester. Den här rikt kostymerade samlingen människor ingick i en dräktparad och föreställde kända kärlekspar genom tiderna. Året var 1947.

karriär stupade dock brant i samband med den s.k. Hall-Lundkvist-affären i Västmanlands läns landsting, då han agerade per korrespondens på ett så pass oförsiktigt sätt, att statsminister Tage Erlander såg sig föranlåten att byta ut honom mot Per Edvin Sköld. "Ett statsråd får inte vara föremål för en debatt av det slag, som uppstått i Hall-Lundkvist-affären", kommenterade David Hall själv i samband med sin avgång. Affärsföreståndaren i Konsum, stadsfullmäktigeledamoten och landstingsmannen Ernst Jacobsson blev 1949 riksdagsman för socialdemokraterna i andra kammaren.

Källskatt och barnbidrag

1947 var det år, då salaborna fick källskatt, vilken bland annat resulterade i en restskatt på 259.000 kr första året och från 1948 fick 2.000

salamödrar barnbidrag med 210 kr per barn och år. De stora sociala reformernas tid var inne.

Idrottsvännerna kunde under detta decennium glädja sig åt friidrottsframgångar och "Junispelen" på Silvervallen blev med deltagande av många världsstjärnor stora publika framgångar. Boxningen hade en storhetstid och på brottarmattan i Parkhallen grundlades den sport, som sedermera kanske skulle bli den mest avancerade i Sala. Simmaren Karl-Otto Modin, en frukt av simlärarna Bertil Loinders och Valdemar Rannbys undervisning och insiktsfulla ledning, ryggsimmade sig in i svenska landslaget. I bandy höll IF Norden till i divisionen II och på motorbanan höll sig Ove Lundell bland motorcykeleliten.

Sala vidgas och skolan förändras

Femsiffrigt befolkningstal

Från 1 januari 1952 vidgade staden sina gränser till att omfatta även Sala socken. Det var enda resultatet för Salas del av den landsomfattande kommunreformen. Årets sista dag 1951 skedde det officiella ”maktövertagandet” med en folklig fest på Stora torget. Rådhuset och stadshuset badade i fasadbelysning och 3.000 människor lyssnade till borgmästare Hedman och bevittnade hur Sala tog steget in bland de femsiffriga städerna. Siste kommunalordföranden i socknen, agronom John Kallerman, överlämnade ordförandeklubban till stadsfullmäktiges ordförande, modellsnickare Klas Gidlöf.

Vid det sista sockenfullmäktigesammanträdet konstaterade folkskollärare Assar Jansson, att den uråldriga enheten återställts. — Det vi benämnt Sala socken upphör. Men det var bara en konstruktion — en av de många, som salabygden råkade ut för på 1500- och 1600-talen. Dessförinnan existerade Sala i ett årtusende eller mer som ett område avgränsat med hänsyn till invånarnas skyldigheter i fråga om skatter, värnkraft och annat, sade han.

Sammanläggningen hade föregåtts av den sista allmänna rådstugan i mars 1950, som hölls i samrealskolans aula, varvid beslöts om valkretsindelning och antal fullmäktigeledamöter. Dessa utökades från 30 till 35 och föranledde trängsel i rådhusets sessionssal. Vid valet i september erövrade socialdemokraterna 21 mandat (tidigare 16), folkpartiet 6 (5), bondeförbundet 4 (1), högern 4 (5), medan kommunisterna blev orepresenterade. Tidigare hade de haft 3. Sockenbornas tillkomst föranledde böndernas frammarsch. Ordförande i den nya uppsättningen ”tyranner” blev modellsnickare Klas Gidlöf (s), förste vice ordförande disponent Edvin B. Johanson (h), andre vice ordförande fabrikör Einar Johansson (fp). Gidlöf efterträddes 1955 av komminister Bertil Elgstedt (s), som sedan skulle föra klubban fram till nästa kommunreform vid årsskiftet 1970/71 med ett kortare avbrott.

Sedan Alfred Bolander lämnat posten som ordförande i drätselkammaren trädde byggnadssnickare Gunnar Andersson (s) till och dennes efterföljare blev postiljon Eric Gustafsson (s), som också var HSB:s

Årets sista dag 1951 överlämnade John Kallerman (t v) ordförandeklubban till Sala stadsfullmäktiges ordförande, Klas Gidlöf, som tecken på att socknen uppgick i staden. Det skedde i samband med en stor folkfest på Stora Torget.

starke man. Han överlämnade 1952 till sjukskötare Ivar Öhman (s). Under en följd av år var denne deltidsanställd men blev sedermera kommunalråd på heltid, det första i Sala. Han kom att bilda en epok i modern kommunalhistoria i Sala.

Fler arbetstillfällen

Det var vid decembersammanträdet 1954, som stadsfullmäktige tog ett förslag till omorganisation av stadsförvaltningen, som bland annat innebar ordförandeskap på heltid i drätselkammaren för hr Öhman och ett befästande av drätselkammaren som stadsstyrelse. En del nämnder upp-

hörde och verksamheterna lades under kammaren. Ett stadskansli med jurist inrättades.

Ivar Öhman var en kommunalman, som kännetecknades av bestämda åsikter, ett frejdigt stridshumör och stor självständighet — även mot sina egna. I januari 1957 skar sig hans och partikamraternas åsikter i Folkets hus-frågan och han begärde att få avgå. På folkpartisten Einar Johanssons förslag bordlades dock frågan och vid februarisammanträdet hade hr Öhman återkallat sin avsägelse.

Fram till den andra kommunreformens genomförande skulle hr Öhman bli stadens starke man. Från 1971 blev det borgerlig majoritet främst genom tillskottet av röster från kranskommunerna. På ett tidigt stadium deklarerade han, att Sala behövde nytt och friskt blod för att klara gemensamhetsbehoven. Staden hade ett underskott på invånare i produktiv ålder,högre andel pensionärer än riksmedeltalet och ungdom väl i paritet med landet i övrigt. Det moderna utbildningsväsendet började växa fram och Sala var tidigt ute med den nya skolan och även andra skolformer än den obligatoriska och gymnasiala bidrog till en väldimensionerad utbildningssektor. Ivar Öhman, och säkert många med honom menade, att det knappast var tillfredsställande, att Sala skulle utbilda ungdom, som sedan sögs upp av andra kommuner. Det var angeläget, att skapa flera arbetstillfällen för att få behålla befolkningen.

Därmed kommer man in på en lokaliseringspolitik, som bland annat ledde till det nya statliga mentalsjukhuset vid Salberga. Detta skapade många arbetstillfällen och bildade även underlag för en växande bostadsproduktion och ett stigande skatteunderlag. Andra åtgärder för den kommunala upprustningen var nytt reningsverk, nytt ålderdomshem, centralförråd med garage samt skolbyggnation och markköp. Efter en lång ”törnrosasömn” menade hr Öhman, det kunde vara på tiden skapa nödvändiga resurser för en fortsatt utveckling.

Nya mentalsjukhuset

1956 tog statens kommitté för sinnessjukvårdens utbyggnad ställning till ett nytt sjukhus för höggradigt psykiskt efterblivna. Riksdagen hade bestämt att det skulle förläggas i mellansverige och kommittén förordade Köping. Platsantalet beräknades till 500 och personalen till 200—250. Men det skulle visa sig att lokaliseringen ingalunda var avgjord. I Sala och inte minst i rådhuset sattes alla klutar till för att åstadkomma en ändring. Staden erbjöd mark — t o m tre alternativa lösningar — och förklarade sig beredd att sörja även för ledningsdragning. Man uppvaktade mentalsjukvårdsberedningen, arbetsmarknadsstyrelsen och departementet och fick först länsstyrelsen på sin sida. I januari 1957 ansåg medicinalstyrelsen att Sala-alternativet var acceptabelt. Villkoren ansågs goda

Under 50-talet, då denna bild är tagen, förekom kommers med kött i sådana här vagnar speciellt lördagar, men även andra veckodagar. Bakom disken ses fru Gerda Gehlin. I bakgrunden den pampiga gamla hotellfasaden.

— stadens erbjudande värderades till ca 500.000 kr — och närheten till Uppsala vägde plötsligt tungt. I mars lade inrikesminister Gunnar Hedlund en proposition med förslag om att sjukhuset förlades till Sala. Nu talade övervägande skäl härför. I maj fattade riksdagen beslut och i november 1958 förelåg ritningar utarbetade av arkitekt Bertil Holmberg, Stockholm. Kostnaderna uppskattades till 24,2 miljoner och byggtiden till fem år. Markavtal slöts med kronan och 238.000 kvm överläts 1 oktober 1959. Samtidigt åtog sig staden att svara för sjukhusets behov av bostäder.

Ett energiskt uppträdande från Sala bidrog otvivelaktigt till det nya mentalsjukhusets förläggning till staden och onekligen kunde Ivar Öhman ta åt sig en stor del av äran.

Byggnadsprojekten i kommunal och statlig regi under den närmaste tioårsperioden uppskattades kosta ca 90 miljoner och då inkluderades nytt tingshus, brandstation, ny skola på Åkra, bostäder, församlingshem,

mentalsjukhus, lasarett, idrottshall, råvattenförsörjning, nytt stadshotell m m. För att kunna förverkliga dessa projekt förutsattes vidgad markreserv i många fall. Markköpen inleddes 1951, då Åkra-jorden på ca 500.000 kvm förvärvades. Fram till 1957 hade staden köpt drygt en miljon kvm, vari ingick Nyåkers-jorden 1954, norlénska jorden mellan Sagån och Enköpingsvägen 1955, Nybo-jorden 1956 samt en rad stadsägor i grannskapet av Nybo och Norrby kyrka. 1954 inköptes även ljungdahlska tomten där sedermera tingshus och tennisbanor skulle förläggas. Vissa markbyten gjordes med Johnsson-koncernen 1957 för att möjliggöra ny idrottsplats vid Lärkträdsbacken samt för bostadsproduktion.

Stadens landsrättsförläggning

Redan 1951 var en utredning igång om stadens förening med Västmanlands östra domsaga i judiciellt hänseende. I februari 1954 presenterade hovrättsfiskal Olle Höglund för länsstyrelsen utredningen, som bland annat gav vid handen, att full sysselsättning för en rådhusrätt med tre lagfarna ledamöter inte existerade och att en sådan inte heller skulle kunna organiseras i staden inom överskådlig tid. Under sådana omständigheter skulle, enligt rättegångsbalken, rådhusrätten upphöra och staden förenas med domsagan.

Mitt uppe i dessa resonemang om landsrättsförläggning avled borgmästare Ivar Hedman. Det var den 8 januari 1954. Han hade alltsedan tillträdet 1 november 1920 varit sin stads allt i allo. Till hans efterträdare utsågs i april assessor Lars-Erik Tillinger, som fungerade som t f borgmästare fram till landsrättsförläggningen och sålunda blev Salas siste borgmästare. I juni 1951 hade Åke Thorell övertagit häradshövdingestolen efter Otto Carlsson i domsagan.

Den 16 december 1959 hölls sista tinget i Heby, där tingshuset hade invigts 1888. I samma månad började överflyttningen till det nya tingshuset i Sala och ett nytt skede började 1960 i Sala rättsväsendes historia, då rådhusrätten upphörde efter 336 år. Den sista magistraten bestod av borgmästare Lars-Erik Tillinger, t f assessor C A Spaak och de båda illiterata rådmännen Ernst Schörling och Ernst Jacobsson. Nya tingshuset invigdes 7 januari av justitieminister Herman Kling.

Stora förändringar i skolan

På skolans område innebar 1950-talet betydande förändringar såväl i lokalhänseende som organisatoriskt. Det skedde en successiv anpassning till tidens utbildningskrav och Sala låg synnerligen väl framme i jämförelse med landets kommuner i övrigt. Arkitekt Curt Björklund återkom

Den första studentkullen vid läroverket i Sala 1954.

1950 med ett nytt förslag till samskolebyggnad med plats för 600 elever. I oktober samma år beslöt stadsfullmäktige att bygga ett annex för 1,4 miljoner samtidigt som landstinget bestämde sig för att förverkliga ett av slottsarkitekt Nils Tesch utarbetat förslag till ny lanthushållsskola vid Bråsta.

Drivande krafter på tjänstemannasidan inom skolan var rektor Gunnar Flodström och överlärare Fritz Stålberg. I juli 1951 tillstyrkte skolöverstyrelsen treårigt latingymnasium i Sala och tio dagar senare beslöt regeringen om samma sak med start för gymnasiet från läsåret 1951/52, 20 elever anmälde sig.

Hösten 1951 äskade SÖ medel för annexbygget i enlighet med arkitekt Björklunds förslag och i maj 1954 stormade de första vitkulliga studenterna ut ur den gamla skolbyggnaden, medan ännu byggnadsställningarna reste sig kring annexet. 475 elever och 30 lärare kunde ta plats i den nya hallbyggnaden vid läroverket i augusti, därav 50 gymnasister på en latinlinje och en nyinrättad reallinje. Byggnaden invigdes i oktober 1954 av generaldirektör Nils Gustav Rosén i SÖ. Från 1 juli 1957 förstatligades Sala-gymnasiet.

I folkskolan infördes ht 1956 det frivilliga åttonde skolåret. Av 87 elever hade 33 anmält sig till den förlängda undervisningen. Vallaskolans första utbyggnadsetapp blev klar till hösten 1952.

1955 tillsatte stadsfullmäktige en kommitté, som i april 1957 föreslog införande av 9-årig skolplikt med linjeval från 7:an, kommunal yrkesskola och nytt gymnastikhus på ljungdahlska tomten. Även en ny skola för Åkra-området aktualiserades. Vid stadsfullmäktiges junisammanträde 1957 beslöts om enhetsskolans införande från hösten 1968.

Kommittén för gymnastiklokaler hade 1955 efter 16 års arbete föreslagit att inomhusidrott och skolgymnastik skulle samsas under ett tak. Stadsarkitekt Sven Jonsson kom 1958 med ett mer konkret förslag till disposition av den ljungdahlska tomten för tingshus och sporthall.

Från 1 juli 1958 fick Sala också ny skolstyrelse, vilken avlöste tidigare folkskolestyrelsen och den dittillsvarande lokalstyrelsen för läroverket samt yrkesskolestyrelsen. Komminister Bertil Elgstedt blev ordförande. Tidigare detta år hade också den kommunala musikskolan inrättats och i oktober följande år beslutade landstinget i princip om en central verkstadsskola i Sala. I augusti började man bygga lanthushållskolan. Sala var verkligen på väg att bli en skolstad.

Modernt ålderdomshem

De grundläggande resurserna för en expansion, som Ivar Öhman talat sig varm för med instämmande från de flesta håll, tillskapades alltså under hand. Med viss sorg i hjärtat var man dock tvungen att vid 50-talets början registrera en folkminskning i salaorten på 6.000 människor under de senaste 25 åren. Staden hade ökat sin folkmängd endast obetydligt.

Sjukvården var en väsentlig resurs i sammanhanget. En nybyggnad av lasarettet aktualiserades, men det stannade vid beslut om tillbyggnader. Överläkare Fredrik Källmark, som verkat här sedan början av 30-talet, oroades vid sin avgång 1950 mest av bristen på sjuksköterskor och hans efterträdare docent Svante Annersten, som själv satt i landstinget, var en smula betänksam gentemot nybyggnadsplanerna. 1951 stod det s k kronikerhemmet färdigt liksom sköterske- och elevhem. I augusti 1952 utnämndes Karl Axel Vannfält till överläkare vid medicinska kliniken. Han tillträdde året därefter efter att ha fullgjort läkartjänst i Koreakriget. Den nya medicinmottagningen färdigställdes i januari 1954 och

---

1954 togs hallbyggnaden vid läroverket (Ekebyskolan) i bruk. Anders Diös överlämnar här en Milles-statyett föreställande Engelbrekt. Mottagare är rektorn, sedermera skoldirektören Gunnar Flodström, som idogt verkade för att Sala skulle få gymnasium. →

röntgenavdelningen ett år senare, där Bengt Nordmark blev överläkare. Våren 1959 presenterades emellertid ett förslag till helt nytt lasarett, som så småningom också skulle komma att förverkligas och ersätta det gamla och tillbyggda.

Nystrands ålderdomshem var inte tidsenligt och tanken på ett nytt hem för de gamla, med Konsumchefen Sigfrid Palm som varm förespråkare, koncentrerades till en början till Kungsängen. Grundförhållandena där var dock sådana, att man måste tänka om och som alternativ föreslogs Nyåker och Åkra. Arkitekt Erik Carlberg framlade i september 1955 förslag till ålderdomshem efter moderna principer på Åkra. Följande år i april beslöt fullmäktige i enlighet därmed och kostnaderna uppskattades till 1,6 miljoner. De verkliga kostnaderna visade sig dock bli ungefär en miljon dyrare. "Ekebygården" blev hemmets namn.

"Mikaelsgården" var det församlingshem, som kyrkliga frivilliga krafter idogt sparat till och arbetat för under ledning av Nils Kebbón under många år. Det stod färdigt i oktober 1959 och betecknades av biskop John Cullberg som "en andens högborg i materialismens tid". Totalkostnaden låg på drygt en miljon och församlingshemskretsen hade tillskjutit ca 300.000. Arkitekt var Cyrillus Johansson och byggmästare Anders Diös.

Tidiga förslag till hotell och Folkets hus

Redan när Sarabolaget i mitten av 40-talet övertog stadshotellet hade ställts i utsikt ett nytt hotell. Men det skulle låta vänta på sig till slutet på 60-talet. Försök att komma till rätta med hotellfrågan gjordes dock under 1950-talet av fastighets AB Gillet och det framlades ett förslag 1953, vars kostnadskalkyl slutade på 3,2 miljoner. Det gick så pass långt att Gillet i princip godtog arkitekt Björn Hedvalls intentioner. Men så kom 1955 den fria spriten och i varje fall Sara-representanterna i fastighetsbolaget slopade tanken på nybyggnad.

1953 konstaterade en kommunal utredning, att staden förfogade över tillräckligt antal mindre lokaler för att rymma gott och väl hela stadsbefolkningen, men att en offentlig lokal för konserter, teater och större medborgarmöten av icke kyrklig karaktär saknades. Man pekade på en lösning i form av en aula vid läroverket och förslag till sådan kom också att framläggas med lokalisering till Gysingegårdens tomt. Folkets husföreningen presenterade en idéskiss till ett Folkets hus i kv Ämbetsmannen. Drivande kraft där var postiljon N. A. Bohlin och kostnaderna beräknades uppgå till 2,5 miljoner. Då hade man räknat in både teater, biograf och stadsbibliotek i huset. Föreningen, med anor från 1931, köpte in en fastighet 1948 i kv. Ämbetsmannen och fullföljde 1950 med köp av den kjellénska villan i samma kvarter. Stadsfullmäktige uttalade sig i princip 1952 för att sälja ännu en tomt i kvarteret, varigenom mark-

resurserna skulle fullständigas. Men i arkitekt Gunnar Gräslunds skiss inkluderades så många offentliga inrättningar, att man från Folkets husföreningen måste förlita sig på kommunalt stöd. Betänksamheten mot ett sådant engagemang var tydligen så stor att planerna måste skrinläggas.

1957 fullbordades nya Telehuset vid Kungsgatan och i samband därmed automatiserades lokalstationerna i salaområdet.

I kv Hattmakaren fortsatte under femtiotalet HSB saneringen av innerstaden. Det nya höggradigt biologiska reningsverket var färdigt 1957 och året därpå presenterades förslag till bostadssanering i kv Aftern och Sligen med 129 lägenheter samt ny brandstation. Från 1 april 1958 fick staden också fast anställda brandmän och Egon Staberyd blev heltidsanställd brandchef. En reminiscens av den tidigare av majoren och efter honom kapten Curt Camitz — far och son — ledda borgarbrandkåren kvarstod emellertid vid sidan av yrkesbrandkåren.

Stormfällningens år

På industrisidan noterades 1951 Sala Ångbryggeris försäljning till AB Stockholmsbryggerier. Det hade tillkommit 1876 och befunnit sig i släkten Hammars ägo från 1919. Under disponent Edivn B. Johansons energiska ledning expanderade Sala Maskinfabrik kraftigt och byggde till monteringshall och maskinhall i årtiondets början. 1951 stod Dolomitverket vid Strå färdigt att ta emot 25 man och Sala Byggnadssmide, som startats 1946 av Olof Sköllermark, kunde 1953 dra in med sin specialtillverkning av belysningsstolpar i nya lokaler på Mamre. På handelssidan noterades att K. A. Anderssons, vanligtvis benämnt ”Kåas” uppgick i Hakonbolaget.

Den 3 januari 1954 inträffade en snöstorm, som går till historien som en av de mer förödande i dessa trakter. Stadsskogen drabbades hårt och många års avverkning stormfälldes under en enda kväll och natt. Kaos uppstod i kommunikationerna. Kullslagna träd gjorde elledningarna strömlösa och vägarna ofarbara. Halvannat år senare konstaterade överjägmästare Erik Helmers, att stormen sopat undan ett 30-årigt uppbyggnadsverk på stadens skog. Han redovisade dock driftsinkomster på ca 3 miljoner och drivningskostnader på drygt en halv miljon. I stormfällningens släptåg följde en våldsam aktivitet vid sågverken och det växte upp en rik flora av småsågar. Även större företag i träbranschen etablerade. Ett av dessa nådde mot slutet av 1956 emellertid konkursens rand. Skulderna uppgick till ungefär tre miljoner.

Skogen upplevde dock under femtiotalets förra hälft en högkonjunktur med osedvanligt höga virkespriser. Mörkare föreföll det inom andra områden. Byggnadsmaterialutredningen aviserade i en prognos 1957 att hundratalet tegelbruk kunde komma att rationaliseras bort och i salaorten

hade man känningar därav. Illavarslande för landsbygdens befolkning var också järnvägsinskränkningarna. 1 januari lades station och post ned i Saladamm. Banan fick dock en nådatid. Sista tåget i reguljär trafik på den 53-åriga bandelen Runhällen-Heby-Enköping gick 30 september 1959.

Oron för sysselsättningen karakteriserade 50-talet. Det visade sig inte så lätt att få industri att lokalisera i orten, även om Westin & Backlund (Webac) uppförde en ny industrihall intill Silvervallen 1957. Ansträngningarna att skapa de nödvändiga förutsättningarna för industriell expansion fortsatte dock och förhoppningarna om resultat ställdes på det följande decenniet.

Gruvbyn utgrävs

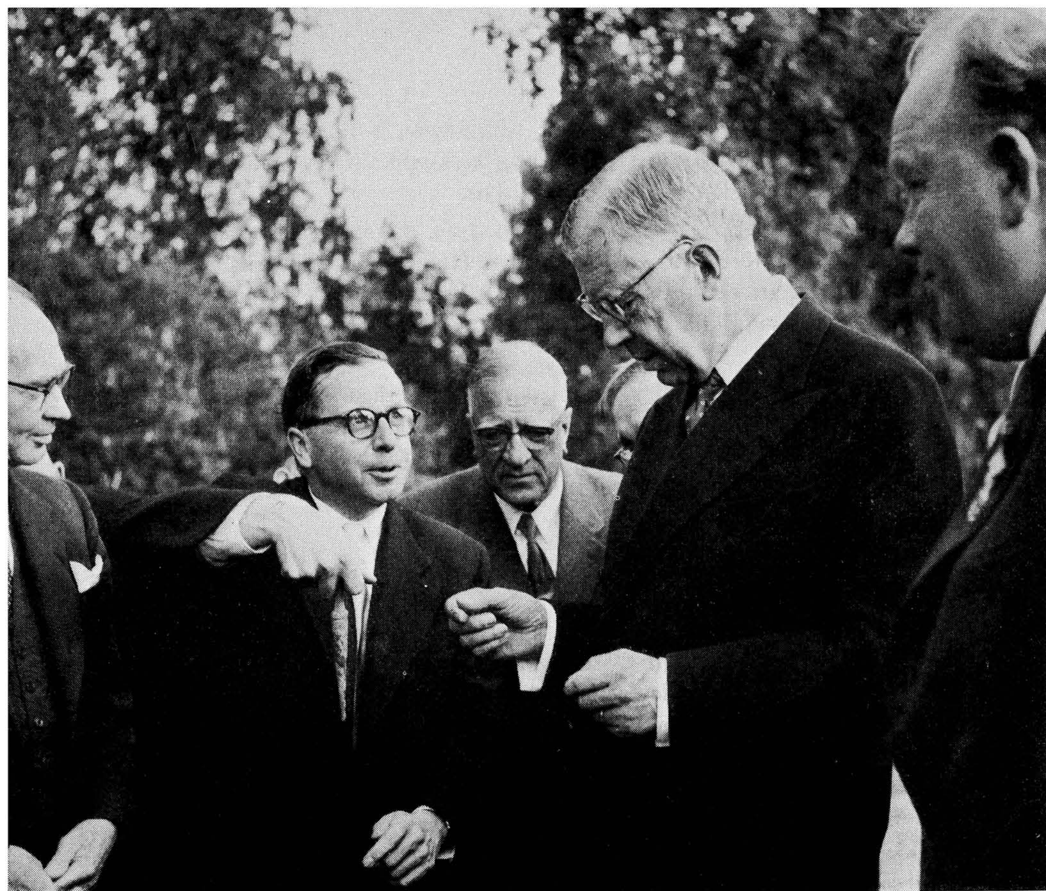
Kung Gustav V lämnade det jordiska 1950. Under sin långa regeringstid hade han besökt silverstaden vid två tillfällen, båda 1924, först i samband med jubileumsutställningen och sedan vid Västmanlandsmanövern, då han inrättade högkvarter på stadshotellet. Den 9 september 1955 gjorde hans son och efterträdare på tronen, Gustav VI Adolf, sin Eriks-gata genom Västmanland och ägnade speciellt intresse åt den nyutgrävda gruvbyn. 4.000 människor hyllade också majestätet vid en medborgaruppvaktning på Stora torget.

Gruvbyns utgrävning påbörjades i augusti 1955 och det var ett projekt, som länge lekt folkskolläraren Assar Jansson i hågen. Dåvarande amanuensen Else Nordahl ledde arbetena. Ett första anslag på 3.000 kr förslog inte långt, trots att frivilligkrafter strömmade till. 20.000 kr beräknades åtgå för att frilägga centralpartiet av stadens föregångare. Den första sommarens arbeten — fortsättning följde sommaren därpå — bekräftade 1500-talsdateringen. Många grundformationer identifierades och detaljfynd berättade om levnadsförhållandena.

I utgrävningens spår följde ett växande turistintresse för hela gruvan och en guideklubb bildades för att vägleda främmande besökare. Under andra årets utgrävningar påträffades skärvor av en keramikskål från 1500-talet, som man lät rekonstruera och sålde i numrerad upplaga, allt för att skaffa ytterligare medel för grävningarna, som ändock ekonomiskt stöttades av såväl kommun, företag och institutioner med kulturvårdande uppgift som av enskilda människor.

En konstdonation

Från 1950-talets tidiga år är också att notera framlidne läkaren Carl Fribergs donation av sin konstsamling till Nationalmuseum med förbehåll att den skulle deponeras i Sala, fornminnesföreningens mottagande av

"En korkskruv från 1500-talet, Ers Majestät", konstaterar tydligen landsantikvarie Sven Drakenberg och avvaktar intresserat kung Gustaf VI Adolfs kommentar. Bilden är från kungens Eriksgata 1955 och besöket i den nyutgrävda gruvbyn. Förevisningen följs av landshövding Ragnar Casparsson, disponent S. Holmquist vid gruvan samt gruvbyutgrävningens främste tillskyndare, folkskollärare Assar Jansson.

sotarmästaren G A Wernströms vapensamling, som omfattade 150-talet föremål och som exponerades på Väsby kungsgård, en minnesanteckningstävling med prisbelönta bidrag från sekelskiftets Sala och efterlängtad inomhusteater i Salbergas nya samlingssal med gästspel av bland andra Uppsala stadsteater.

Den 16 november 1954 bildades i Stockholm "Sala gille". 300 salabor i den s k förskingringen anslöt sig och utsåg fil.dr. Karl-Erik Näsmark till ordförande och fru Agnes Eyre, född Heberle, direktör Vänne Hansson, redaktör Stig Ekstrand, amanuens Ernst-Folke Lindberg och försäljningschef Oscar Olsson till styrelseledamöter. Årsmötena kom fortsättningsivs att förläggas huvudsakligen till Stockholm men de årliga

utflykterna ställdes naturligtvis till silverstaden i försommartid. Dessa resor rönte stor uppslutning och bidrog verksamt till att befästa kontakterna med hembygden och dess människor.

Tre salabor slog sig 1954 samman med en elit av svenska skämttecknare och illustratörer och gav ut "Svensk Humoristisk Tidskrift", ett försök att skapa en värdig efterföljare till "Söndags-Nisse". Herrarna hette Lasse O'Månsson, Olle Alström och Kurt Ågren. Försöket blev dock inte långlivat.

I en helt annan riktning, kanske man kan säga, verkade korstågspastorn på modet, John Hedlund, och den andliga sångens populäre utövare Arthur Eriksson, som ledde ett "korståg" i sann ekumenisk anda under sex veckor i början av 1955.

Sala SM-stad

Det idrottsintresserade Sala hade sina glädjestunder. 1950 genomfördes SM i maratonlöpning med Gösta Leandersson som segrare. Salas anrika skyttegille 90-årsjubilerade 1951 med en fältskjutning, där 2.000 skyttar deltog. Det skulle bli uppföljning av detta evenemang även vid 95- och 100-årsjubileer. 1953 gick svenska mästerskapen på skridsko på Silvervallens is under ledning av Sven Låftman och 6.500 personer var väl närmast ett publikrekord för idrottsevenemang i Sala. Sigge Eriksson inledde för övrigt tävlingarna med ett prydligt svenskt rekord på 5.000 m. SM-tävlingar var dock inte något nytt för Sala. 1935 stod man för gång-SM och 1940 för SM-terräng. 1957 följde sedan SM på cykel och 1965 SM i grekisk-romersk brottning.

Märkesmän

Slutligen några personliga notiser från årtiondet. C A Lindqvist — typograf och fullmäktiges ordförande 1931-42 — gick ur tiden hösten 1950 och följdes samma år till skuggornas värld av f d stadsfiskalen, rådmannen och tidningsutgivaren Emil Ekbom.

Landsfiskalen Alfred Bolander lämnade stadsfullmäktige efter 41 år 1950. Längre har inte någon haft säte och stämma i den beslutande kommunala församlingen. När han 1909 trädde till, var han fullmäktiges Benjamin, invald på en högerlista. Han tillhörde dock en fraktion, som kom att opponera mot den styrande konservativa majoriteten och större delen av sin tid som kommunalpolitiker företrädde han frisinnade och folkpartiet. Minst av allt var Bolander dock en partipolitiker. Först och sist var han en idealist, som ofta gick sina egna vägar, men alltid med

Bankdirektör Jakob Lundberg, som konstnären Gustaf Thorsell uppfattade honom. Han utstrålade ett soligt gemyt.

stadens bästa för ögonen. I 17 år var han drätselkammarens ordförande. I april 1951 avled han.

I augusti 1955 avled en annan märkesman, kontraktsprosten Martin Magnéli, 87 år gammal. Han kom till Sala som kyrkoadjunkt 1895, blev 1903 komminister och 1905 kyrkoherde samt 1932 kontraktsprost. Emeritus var han sedan 1949. Vid sidan av den kyrkliga gärningen fungerade han som ordförande i fattigvårdsstyrelsen, skolrådet och barnavårdsnämnden. Han var ordförande i kyrkoråd och kyrkofullmäktige efter institutionens tillkomst fram till 1948. Martin Magnéli efterlämnar minnet av en omutligt rättrådig människa med aldrig svikande ordningssinne, som ägde stor personkännedom och dessutom var både god förkunnare och sångare.

I och med utgången av 1955 lämnade två av rättvisans tjänare, båda med 40-årig tjänst bakom sig, sina befattningar. Det var landsfiskalen Carl E Jansson och stadsfiskalen Tore Hellsten, den siste hade då varit polischef sedan 1921.

Nyårsdagen 1957 avled f bankdirektören Jakob Lundberg, 72 år, känd och uppskattad av hela staden. Han var son till borgmästare O V Lundberg och började arbeta vid Sala-Gysinge järnväg. 1914 kom han till Sala sparbank, blev kamrer 1929 och 1940 direktör, en befattning han kvarstannade i till 1950. Han kvarstod dock som styrelseledamot i banken till 1954. I yngre år var Jakob Lundberg kommunalt engagerad och tillhörde både drätselkammare, stadsfullmäktige och kyrkofullmäktige, kyrkoråd, skogsförvaltning och pensionsnämnd. Han var jägare och skytt på sin fritid och chartermedlem i den 1947 bildade Sala Rotary-klubb. 1951 debuterade han som författare med ”Minnen från gamla Sala”, en bok som följdes av flera i samma stil, där han med enastående gott minne för personer och tilldragelser och med det soliga gemyt, som var utmärkande för hela hans person, berättade om det förgångna Sala, det som tillhörde hans egen barndom och ungdom.

Rytterqvists konditori vid Rådmansgatan ödelades av brand hösten 1958. Därmed försvann en välkänd salamiljö.

Salas sista original, "Gubben" Elis Johansson, en gång lovande idrottsman, alltid en varm idrottsvän, som gärna saluförde obligationer. En bunt fanns för jämnan i hans ficka.

Grunden läggs för en ny storkommun

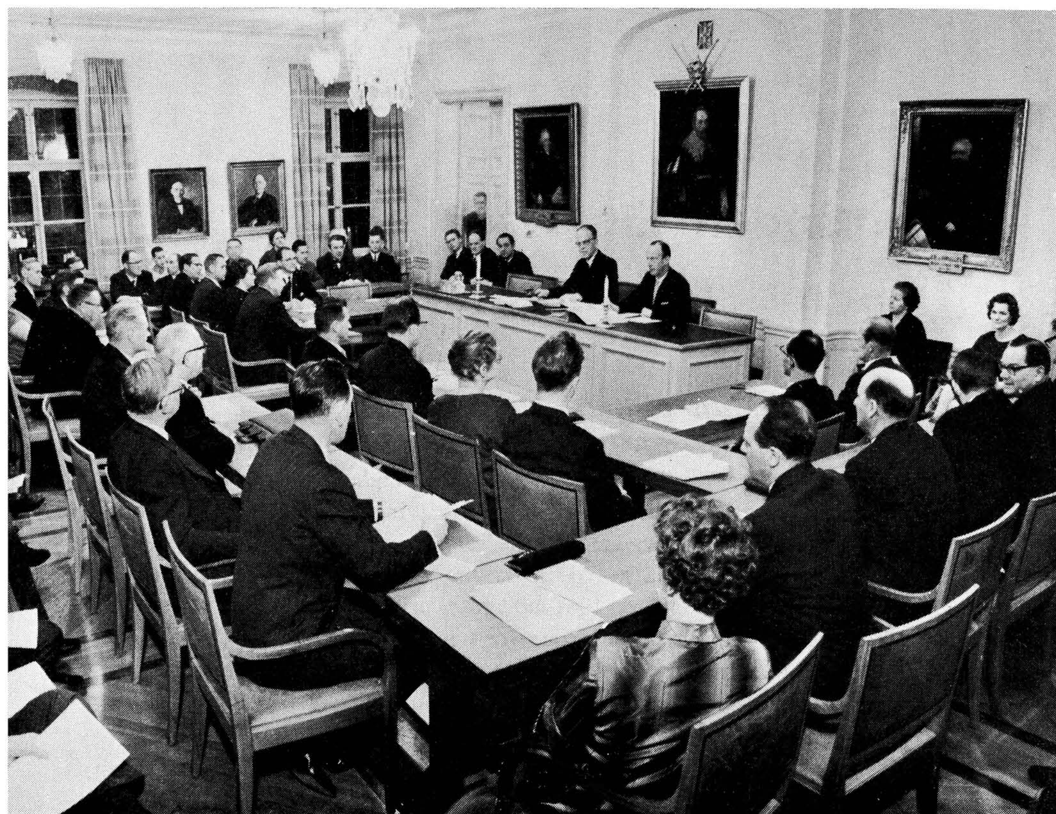
Sala kommun vidgas

År 1960 minskade folkmängden i salaorten med ca 600 personer. I 21 av 22 församlingar redovisades en uttunning, endast staden ökade. Under en följd av år hade man med stigande oro tvingats notera en tendens till avflyttning från landsbygden. Företeelsen var inte unik för våra trakter, men de dystra siffrorna krävde åtgärder, som bland annat förde tanken på en ny kommunreform. 1961 spikades principerna för en sådan. En självständig kommun borde åtminstone ha 8.000 invånare. En sammanläggning skulle grundas på näringsgeografiska aspekter och varje ny kommunbildning skulle ha en attraktiv centralort. För det tredje skulle indelningsreformen bygga på frivillighet.

I mars 1962 förelåg ett preliminärt förslag till ny kommunindelning för Västmanlands län. Enligt detta borde Sala sammanläggas med Tärna, Möklinta och Västerfärnebo. Ett första sammanträde med företrädare för salablockets kommuner ägde rum i april samma år, där samarbetsandan dokumenterades. I februari 1964 fastställde Kungl Maj:t kommunindelningsplanen för länet, som innebar att nämnda kommuner i salaorten bildade ett block. Emellertid avskildes Karbenning för att gå till Norbergsblocket. Stadsfullmäktige och sedermera även kommunalfullmäktige i berörda kranskommuner beslöt inrätta en samarbetsnämnd. Ivar Öhman hade av stadsfullmäktige utsetts till sammankallande och då nämnden höll sitt första sammanträde 4 januari 1965 valdes han till ordförande. Redan 1966 uttalade sig nämnden i princip för en sammanläggning.

Tankar fanns också vid denna tid, framförda av bland andra landshövding Gustav Cederwall, att av hela östra länsdelen göra en enda kommun. Några konkreta åtgärder för att förverkliga detta vidtogs dock inte.

Även om samarbetsnämnden i ett tidigt skede uttalat sig för samgående saknades inte fram till sammanläggningen årsskiftet 1970/71 irritationsmoment. Dit hörde Tärna kommuns planer på och sedermera förverkligande av ett tempererat utebad, en investering av sådan omfattning och framtida betydelse, att man på andra håll inom blocket — och även bland en del tärnabor — ansåg, att den borde anstå till sammanläggning skett. Men Tärna drev sin egen politik i detta avseende och med 18 röster

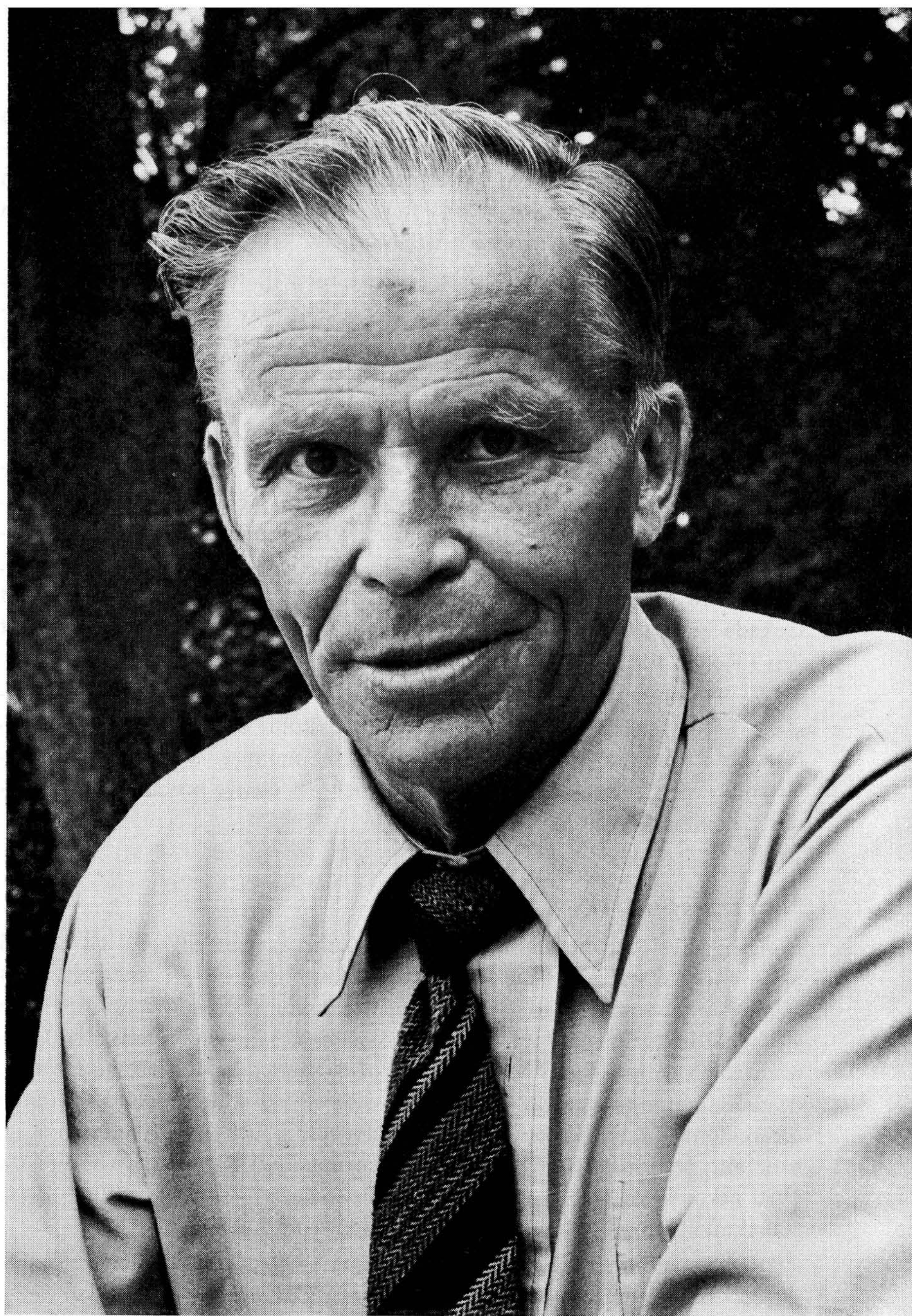

Vid januarisammanträdet 1963 högtidlighöll stadsfullmäktige sin hundraåriga tillvaro. Under porträttet av stadens grundare syns stadsfullmäktiges ordförande, kyrkoherde Bertil Elgstedt, och stadsombudsman Knut Wijkmark.

mot 14 segrade förslaget om utebad i Tärna-fullmäktige. Med endast en rösts övervikt gavs klartecken från samarbetsnämnden.

Under 1968 påbörjades utredningarna inför samgåendet. I början av 1969 lade kommunförbundets rationaliseringsavdelning fram förslag till nämnd- och förvaltningsorganisation och i augusti rekommenderade samarbetsnämnden berörda kommuner att besluta om definitivt samgående från 1970/71. Fullmäktige på respektive håll beslöt i enlighet med rekommendationen, även om Tärna och Västerfärnebo visade en smula tveksamhet inför avgörandet. Röster höjdes där för att skjuta på sammanläggningen till 1974, som trots "frivilligheten" skulle bli senaste tidpunkten.

Sammanläggningsdelegerade, som utsågs av respektive fullmäktige, fick åtta månader före 1971 förtroendet att utöva beslutanderätten i en rad av ärenden, som gällde den blivande storkommunen, bland annat beträffande antalet ledamöter i nya kommunfullmäktige, avgifts- och taxefrågor, frå-

Ivar Öhman, drätselkammarordförande och kommunalråd, som var tongivande i rådhuset från tidigt 50-tal till senaste kommunreformen.

gor om fastighetsförvärv, planfrågor, nämnd- och förvaltningsorganisation samt utgifts- och inkomststat för det första året. I november 1970 sammanträdde nya fullmäktige, som omfattade 49 ledamöter och valde presidium med fabrikör David Färnqvist (fp) som ordförande och lantbrukare Allan Karlsson Skälby (cp) som vice ordförande.

Mandatfördelningen under de tre första åren blev 20 socialdemokrater, 17 centerpartister, 7 folkpartister, 4 moderater och 1 kommunist. Socialdemokraterna var visserligen alltjämt det största enskilda partiet, men de borgerliga hade fått majoritet och övertog styret med centerpartisten, lantbrukare Stig Reimerson från Norrbäck som kommunalråd.

Den 17 december 1970 hölls det sista sammanträdet med stadsfullmäktige i Sala, som alltså upphörde efter 108 år. I och med årets utgång upphörde även Sala att fungera som stad efter 346 år. Vid slutsammanträdet i rådhuset harangerades speciellt Ivar Öhman, som den siste ordföranden, kyrkoherde Bertil Elgstedt, ansåg hade "uträttat ett storverk". Den första fullmäktigeordföranden i nya Sala kommun David Färnqvist tackade hr Elgstedt, som under sina många år med klubban i hand varit "en PR-man för staden och en folkets man i alla avseenden".

I en intervju i Sala Allehanda inför det betydelsefulla årsskiftet underströk kommunalrådet Reimerson, som nu skulle bli heltidsanställd ordförande i kommunstyrelsen, att den nya kommunen även fortsättningsvis måste driva en aktiv näringspolitik och att denna borde vara förankrad i kommunstyrelsen.

Näringspolitiken

Näringslivs- och befolkningsfrågorna skulle komma att inta en central plats under 60-talet. I "Länsplanering -67" konstaterade länsstyrelsen att salaregionen, som omfattade både Sala och Heby kommuner, uppvisade glesbygdsdrag. En markant sysselsättningsminskning inom jord- och skogsbruket och en minskad efterfrågan på arbetskraft till industrin kunde inte, menade man, uppvägas av en expansiv serviceverksamhet. Helt avgörande för regionens framtid var industrins utveckling och länsstyrelsen ansåg, trots allt, att förutsättningarna för industrilokalisering var goda. Fram till 1980 räknade man med att det skulle behövas 850 arbetstillfällen, varav 500 skulle förhindras att försvinna och 350 nyanskaffas.

Drätselkammaren i Sala var av den uppfattningen att kammaren själv skulle sköta näringspolitiken och anställde också en kontaktman. En fyrpartimotion om inrättande av en kommitté vid sidan av drätselkammaren avstyrktes. Från 1969 anställdes direktör Evert Nortoft som ett slags konsult i lokaliseringsfrågor med uppgift att kartlägga möjligheterna för nylokalisering och även bidra till att skaffa fram lämpliga

Salas första "gågata" kom på 60-talet, då gatstumpen framför rådhuset stängdes av för fordonstrafik.

lokaliseringsobjekt inom salablocket. Det vore en överdrift att påstå, att ansträngningarna under hela sextiotalet — lika litet som efter konsultens tillträde — påfallande förändrade sysselsättningssituationen i positiv riktning. Så sakteliga började det dock gå upp för envar, att det bästa man kanske kunde göra var att medverka till att den redan etablerade företagsamheten fick sina önskemål tillgodosedda och att det skapades möjligheter för fortsatt expansion för denna.

1.600 nya bostäder

Den befintliga industrin saknade ingalunda problem. Sala Maskinfabrik ville bygga ut och för den skull använda egna investeringsfonder. Men man fick nej på högsta ort. Västmanland hamnade dessutom utanför det s k stödområdet och hade utomordentligt små möjligheter att få statligt stöd. Bostadsbristen var en annan hämmande faktor. Därvidlag

resonerade de lånebeviljande myndigheterna som så, att man inte fick använda bostadsbyggnadskvoten som lokaliseringsinstrument. Från kommunens sida kämpade man länge och hårdnackat för en vidgad kvot, men resultatet blev knappast det önskade.

Trots detta producerades under detta årtionde i Sala 1.600 nya lägenheter, varav ca 250 i villor. Ungefär hälften, eller 769, tillkom på Åkraområdet i den kommunala bostadsstiftelsens regi. Genom rivning av äldre fastigheter eliminerades under samma tidsperiod 222 lägenheter.

Förutom på Åkra byggdes det på Kungsängen, i kv Stadsporten, Hattmakaren och Konstmästaren samt i kv Proberaren. Den största årsproduktionen skedde 1964 med 209 lägenheter och den lägsta 1961 med 83. Goda villaår var 1964 med 35 och 1968 med 42 lägenheter. Vid årsskiftet 1969/70 var dessutom 239 lägenheter under uppförande i staden. Ett stycke in på 70-talet skulle man ha byggt ifatt den bostadsbrist, som karakteriserat hela efterkrigstiden.

Bistert för tegelindustrin

Den 17 januari 1960 drabbades Sala Tegelbruk av ännu en förhärjande brand med miljonskador som följd. Efter kraftinsatser inte minst av gamle majoren Curt Camitz kom verksamheten åter igång i augusti utan att permitteringar behövde vidtas. Men hela tegelindustrin genomgick under 60-talet en strukturell förvandling, som innebar nedläggelser och klimatet för salaortens tegelbruk blev också kärvare. Josefsdals Tegelbruk tvingades slå igen sommaren 1965, efter 40-årig verksamhet. Bolag hade bildats 1925 av godsägare Carl Malmlöf Josefsdals gård, dåvarande Strå-disponenten Sixten Frunck, kamrer Sigfrid Ericsson Strå samt advokaten Vilhelm Björkman Stockholm. 1928 utarrenderades driften till Strå kalkbruk och 1929 övertog Strå aktierna. 1947 eldhärjades bruket, men återuppfördes under de båda följande åren. Mot slutet av 50-talet började emellertid rörelsen visa underskott. 1966 köptes byggnaderna av Bröderna Holms trävarurörelse. Den kalla vintern 1966 tvingades även Sala Tegelbruk inskränka driften. 55 man berördes och i början av 70-talet fann ledningen för gott att inställa betalningarna och brukets ugnar slocknade.

Vid Sala gruva drevs brytningarna i Bronäsgruvan närmast staden till 1962. Brytningen här hade påbörjats 1945. Vissa fyndigheter existerade dock i det s k Rosenbergs-området, men dessa kunde inte exploateras, då fastighetsägarna motsatte sig att orterna drogs fram under bebyggelsen.

Bristen på kvinnlig arbetskraft tvingade 1960 Slitmanfabriken att under några år framöver förlägga en del av tillverkningen till Enköping.

Under första delen av detta årtionde framlade också SJ utredningar, som bevisade Gysinge-banans bristande lönsamhet. Årsunderskottet på

Major Curt Camitz, militär, företagsledare i tegelbranschen och författare på fritid till en rad historiska romaner. Här i författarlyan.

delen Sala-Hagaström uppgavs till 850.000 kr. I juni 1962 kom beslut i konseljen om nedläggning, trots ivriga protester från ortsbefolkningen och näringslivet. Den 2 januari 1964 gick det sista tåget enligt tidtabell. Banan hade öppnats 22 december 1900 på delen Hagaström-Gysinge och 6 dagar senare på delen Kerstinbo-Sala. Den återstående delen Gysinge-Kerstinbo med de 350 m långa broarna över Dalälven — på sin tid Sveriges största brobyggnad — blev klar 15 maj 1901 och järnvägen invigdes 29 juli 1901. Från januari 1964 skulle persontrafiken ombesörjas med landsvägsbussar.

Globalt intresse för salaprodukter

Sala Maskinfabrik gick 1962 utanför kommunens gränser och förvärvade Nyhammars bruk i Dalarna, vilket sysselsatte 125 man. 1964 kunde företaget 75-årsjubilera med en festlighet i den då nyuppförda maskinhallen för 600 gäster. Disponent Edvin B Johansons resor över hela jordklotet i marknadsföringssyfte och hans goda medarbetares insatser, då det gällde att föra företagets namn ut i världen, resulterade

bland annat 1966 i stora order till Kina och Norge. I och med mars månads utgång 1969 trädde Edvin B Johanson tillbaka från VD-befattningen och efterträddes av direktör Ivar Thomaeus. Edvin B, som han kort och gott kallades, hade då varit knuten till Maskinfabriken sedan 1931 och under 27 år varit den ledande. Hans arbetsinsats kan svårligen uppskattas till sitt fulla värde. Den blev grundläggande för den globala verksamhet, som idag kännetecknar företaget och som efter uppgången i Bolidenkoncernen i början av 70-talet fortsätter att göra Salas namn känt och aktat. Efter tillbakaträdandet från VD-posten fungerade Edvin B Johanson några år som styrelseordförande och konsult.

Strävanden att locka industri till Sala tog sig flera uttryck. En handels- och hantverksutställning 1963, då Sala Fabriks- och hantverksförening celebrerade sin 90-åriga och Sala Handelsförening sin 60-åriga tillvaro. var ett led även i dessa strävanden. Man försökte skapa uppmärksamhet åt staden och bygden. Länets företagarförening tillsatte också en särskild konsulent för östra länsdelen.

1963 tecknades preliminärt avtal med Ulvsunda gummifabrik om lokalisering till Sala, men avtalet kunde inte fullföljas. I samband med utlokaliseringen av statliga verk och institutioner gjordes också försök att anskaffa lämpliga lokaler åt Myntverket. Tyvärr utan framgång även detta.

Strå, Nya Murbruksfabriken och Josefsdal fick från 1 januari 1965 gemensam förvaltning under benämningen Stråbruken. Ett annat av Johnson-koncernens företag, Svenska Väg AB, byggde centralverkstad i Sala, som stod klar 1965. 1968 förklarade ledningen för Stråbruken, att man avsåg investera 14 miljoner i anläggningar i Sala, framför allt då Terrasitfabriken och Dolomiten, men kalkbruket skulle läggas ned. Det var utfästelser, som skulle komma att genomföras. Samma år slog sig Skandinaviska Monteringskranar ned i en av det kommunala industrifastighetsbolaget SIFAB uppförd byggnad vid Gustafsborg, som tidigare något år varit hemvist för ett företag i plåtbranschen, vilket inte lyckades överleva i Sala. Även Skandinaviska Monteringskranar flyttade efter några år och industribyggnaden övertogs av AP-industrier med moderbolag i Finland. Inför 70-talet hade skogsägareföreningen i länet avancerade planer på ett sågverk för traktens överskott på gran. Verket skulle uppföras på Gustafsborg, men planerna kom sedermera att förverkligas i Heby.

Skolreformerna

Uppförandet av det nya statliga mentalsjukhuset invid Salberga blev måhända det mest påtagliga resultatet av expansionssträvandena under

Ett lustigt perspektiv på St. Torget taget med "fisköga" från gamla stadshotellets balkong en marknadsdag i februari, innan ännu gatorna kring torgfyrkanten avstängdes för fordonstrafik.

detta decennium. En växande personalkader kom att under en följd av år påverka skatteunderlaget i positiv riktning. Kommunens ansvariga var dock angelägna om att skapa en god allmän service, som ansågs grundläggande för att locka både folk och företag. Inte minst satsades på ungdomen med skolor och idrottshall, men även på nytt stadshotell och nytt friskvattenintag samt bostäder och från landstingets sida skedde investering i det nya lasarettet.

Redan första åren av 1960-talet fattade stadsfullmäktige principbeslut både om nytt stadsbibliotek i kv Bergverdien och en kombinerad gymnastik- och idrottshall intill Vallaskolan. Arkitekterna Tore Moxness och Lennart Björklund fick uppdraget att utforma idrottshallen. Lagom i tid till SM i brottning 1965 i Sala stod hallen färdig. Miljonerna rullade, men det rådde en allmän uppfattning att Sala kanske aldrig tidigare gjort en mer befogad ekonomisk satsning. Det var en åtgärd för att behålla ungdomen, vilket i sin tur hade betydelse för en framtida industriell expansion.

Rektor Fritz Stålberg gjorde en utredning om yrkesskolan och kom fram till att den kommunala yrkesundervisningen borde förläggas i nära anslutning till landstingets Centrala verkstadsskola och att en inbyggd verkstadsskola borde finnas vid Sala Maskinfabrik. Dessutom förordade

han en ny undervisningspaviljong vid Teknikerskolan. Bråsta lanthushållsskola flyttade in i nya lokalerna 1961. Yrkesutbildningen skulle tryggas.

I februari 1962 beslöt stadsfullmäktige om införande av grundskola från läsåret 1962/63 för åk 1-7 och i december samma år utvaldes Sala bland åtta orter i landet för försöksverksamhet med den nya fackskolan från läsåret 1963/64. I maj 1963 avlades den sista realexamen av 86 ungdomar. Låg- och mellanstadieskolan på Åkra var färdig till läsåret 1963/64 med plats för 320 elever i 14 klassrum, gymnastiksal och bespisningslokaler.

Den 1 juli 1966 genomfördes gymnasiereformen. Mot slutet av 1964 redan hade väckts förslag om alternativa lokaler för gymnasieskolan vid ett sammanträde med företrädare för staden och skolöverstyrelsen. Kungsängen nämndes som lämplig plats framför allt med tanke på närheten till landstingets CV-skola och den kommunala yrkesskolan. Ett första steg mot den totala integrationen av gymnasieskolan togs i och med detta. 1965 beslöt stadsfullmäktige nämligen om lokalfrågans lösning för gymnasiet på Kungsängen och därmed åtog sig kommunen den största ekonomiska förpliktelsen i stadens historia. Det skulle komma att röra sig om en kostnad på drygt 10 miljoner, inklusive statsbidrag. Inflyttningen i yrkesskolorna ägde rum 1966. 1968 på hösten startade även den kommunala vuxenutbildningen med 155 elever, mest kvinnor. I december 1969 antog stadsfullmäktige gymnasiebyggnadskommitténs förslag till nya Kungsängsskolan. Ungefär samtidigt fick staden skoldirektör och till befattningshavare utsågs Gunnar Flodström. I februari 1971 igångsattes skolbyggnationen på Kungsängen och hösten 1972 kunde eleverna flytta över hit från Ekebyskolan, som gamla läroverket nu benämndes. Kommunen och de skoladministrativa krafterna hade än en gång bevisat sin vilja att skapa ett gott utbildningsväsende.

Delade meningar om Stadshotellet

Ett av de stora debattämnena såväl i stadsfullmäktige som bland folket i allmänhet i Sala under nära nog hela decenniet var stadshotellet. Det gällde den i 1880-talets tidiga år uppförda byggnaden vid torget, som skulle få ge plats åt ett nytt varuhus.

Efter 1955, då spriten blev fri och restaurangnäringen hade några mindre lönsamma år, visade Sarabolaget en växande obenägenhet att engagera sig i mer kostnadskrävande förändringar. 1961 blev situationen akut. I fastighets AB Gillet fattades mot Sara-företrädarnas vilja ett principbeslut om ombyggnation. Något måste göras åt ekonomilokalerna och sommarserveringen dömdes ut av hälsovårdsmyndigheterna. Den här

I alla nordiska hem med TV kunde man 1964 följa Salas insatser i den s k "Trekampen" mellan Sala, Hobro i Danmark och Kongsberg i Norge. Läroverkets ljushall fungerade som TV-studio.

splittringen i Gillet ledde i april 1963 till att staden och Sara enades om att Sarabolaget skulle frånträda hotell- och restaurangrörelsen den 1 oktober och att staden skulle överta aktierna i det 1945 bildade fastighetsbolaget. Inventarierna inköptes av staden för 425.000 och man började se sig om efter privat restauratör.

Handeln genomgick en omfattande strukturrationalisering. Varuhusens tid kom. EPA öppnade vid torget och inom Konsum var man ivrig att få följa efter och kastade blickarna på en central tomt. Decembersammanträdet i stadsfullmäktige 1963 blev ett av de stormigare på länge. Med 20 röster mot 14, vilket innebar en politisk uppspaltning mellan socialdemokrater och borgerliga, beslutades efter en tre timmar lång debatt om försäljning av hotellet med tomt på ca 2.800 kvm till Konsum Västmanland. Beslutet innebar också att nytt stadshotell skulle uppföras på bakomliggande tomter mot Ringgatan.

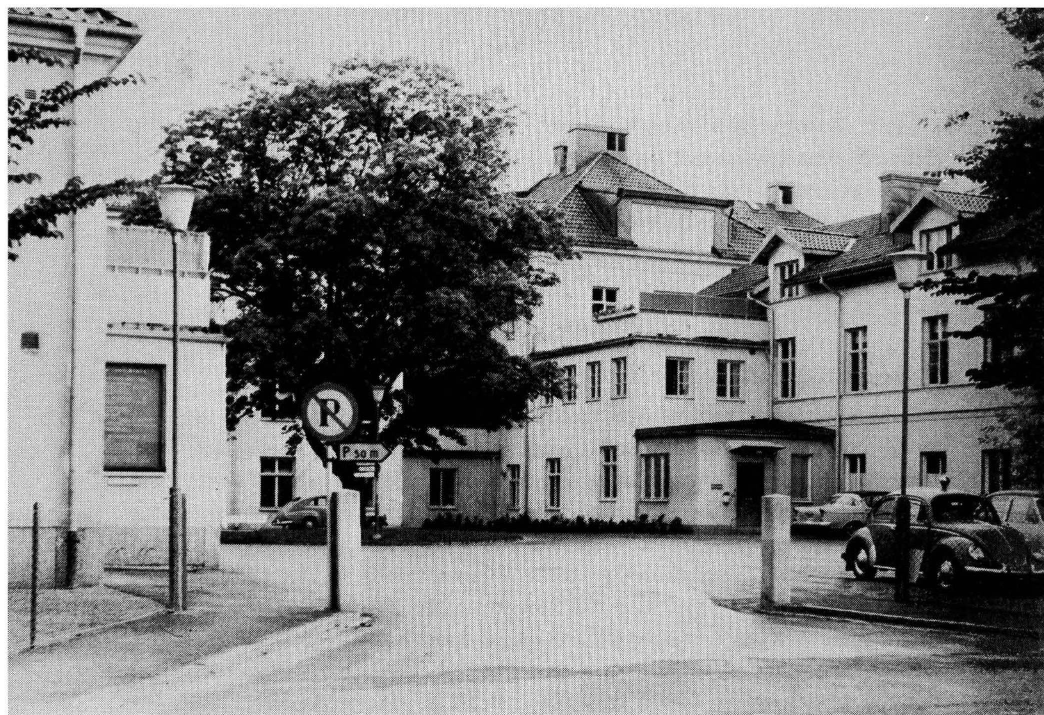
I januari följande år överklagade borgerliga representanter beslutet bland annat med den motiveringen, att staden avhände sig ett av sina

bästa tomtområden till ett alltför lågt pris. Intresset för den gamla hotellbyggnadens kulturhistoriska värde väcktes också och riksantikvarien uppvaktades. Från det hållet konstaterades, att byggnaden ägde "ett icke ringa arkitektur- och kulturhistoriskt värde". Han fann det angeläget undersöka, om byggnaden inte kunde bevaras. 1965 avslogs i regeringsrätten de besvär, som anförts mot hotellförsäljningen och fullmäktigebeslutet i kraft av den socialdemokratiska majoriteten, ansågs vara tillkommet i laga ordning.

Stadshotellets sommarservering var även ett omhuldat objekt för kulturminnesvårdarna och direktör Gösta Colliander ville flytta sommarverandan i all dess tidstypiska snickarglädje till Åkra-trädgården invid Ekeby dammar, men drätselkammaren, som gjorde utredning om kostnaderna, kom fram till att 260.000 kr för en sådan flytt inte var ekonomiskt försvarligt. Försök att rädda hotellbyggnaden som ett nämndhus för kommunen misslyckades även.

Konsum hade inte tid att vänta på det tillfälle, då Systembolaget kunde avhysas från gamla stadshotellsbyggnaden. Man träffade överenskommelse med Folkets hus-föreningen om överlåtelse av dess tomter i kv Ämbetsmannen mot att föreningen fick gamla varuhusbyggnaden vid Kungsgatan. I rasande fart uppfördes ett provisoriskt varuhus i Ämbetsmannen, som kunde invigas lagom till julen 1965 på 60:e dagen efter byggstarten.

I juli 1966 presenterade arkitekten Sven Jonsson, Uppsala, förslag till hotellbyggnad. Året därpå kom ett reviderat förslag, men först i december sattes grävskoporna i marken. I mars 1969, sedan Systembolaget fått medgivande att bygga provisorisk lokal i kv Bergverdien, stängde gamla stadshotellet för gott efter drygt 85 minnesrika år. "Gravölet" firades med specialkomponerad matsedel. Redan ett par dagar därefter slogs portarna upp till matsalen i den nya hotellbyggnaden av källarmästare Åke Parenius, som då väntat i fem år på tillfället. Det nya hotellet, som kostat 4,5 miljoner att uppföra och ca 600.000 att utrusta, inrymde 13 enkelrum, 19 kombirum, 4 dubbelrum och matsal för 90 gäster, en festvåning och självservering samt pub. Några av de pampiga speglarna från den gamla festsalen räddades över till nya hotellbyggnaden, då auktion hölls den 3 maj på den gamla byggnadens inventarier. Den 30 januari 1970 hade hotellet vid torget jämnats med marken och lämnat plats för en provisorisk parkeringsplats. Konsum försäkrade sig om ytterligare mark i kv Gillet genom att köpa Hantverksföreningens fastighet för 650.000 och så blev det så småningom klart att bygga varuhus. Invigningen av detta skedde våren 1973. Men då hade också nya hotellet visat sig för litet och byggts till.

Lasarettsbyggnaden från 1868 byggdes på undan för undan och blev till slut ett lappverk. 1970 jämnades den med marken.

Nytt lasarett

Redan då den sista tillbyggnaden av Sala lasarett avslutades 1960 och hela sjukhuskomplexet började likna ett lappverk, var den interna diskussionen om ett nytt lasarett igång. I maj 1970 var byggnationen förverkligad efter en byggnadstid på tre år. Då hade man från landstingets sida noga övervägt det framtida behovet och kommit till den slutsatsen, att om salaregionen över huvud taget skulle kunna utvecklas, var ett funktionsdugligt sjukhus en förutsättning av betydelse. Det gamla sjukhuset, som jämnades med marken, hade stått sedan 1868 och sedan byggts till i etapper, inte minst under överläkare Emil Hedlunds tid, i början av seklet. Det nya sjukhuset i nio våningar kostade totalt ca 35 miljoner och inrymde även en fyrläkarstation för den öppna sjukvården samt en långvårdsklinik. Föregångaren hade uppförts för en kostnad av 43.500 drygt hundra år tidigare och som ett kuriosum kan nämnas, att bara rivningen av byggnaden 1970 kostade 50.000. Vad ortsborna saknade i det nya lasarettet var BB-avdelningen, som nedlades 1969. Den 23 april föddes det sista av ca 11.000 barn och det blev en liten ”kejsarinna” med hemortsrätt i Morgongåva. Fortsättningsvis fick barnaföderskorna fara till Västerås.

1961 restaurerades även rådhuset för en kostnad av 671.000, varvid rådhusrättens sessionssal omändrades till kanslilokaler och grundförstärkningar av byggnaden vidtogs.

Gamla utvärdshuset Måns Ols vid Långforsen skattade åt förgängelsen 1960 och året därpå reste sig en ny byggnad på samma plats lagom till sommarsäsongen.

Aguélimuseet verklighet

I Fredriksbergs rådhus i Köpenhamn anordnades sommaren 1961 en utställning av Ivan Aguélis konst, som kom att få betydelse även för Sala, såtillvida som man mer allmänt i staden började inse att en permanent hemvist för den fribergska samlingen måste ordnas. Sala konstförening med dess driftige intendent Kåge Bergman var väl en pådrivande faktor. I juni 1961 beslöt stadsfullmäktige att medverka till att det gamla biblioteket i varmbadhuset ändrades till konstmuseum. I januari 1962 kunde den första utställningen arrangeras där och på Ivan Aguélis födelsedag 24 maj samma år invigdes lokaliteterna av drätselkammarens ordförande Ivar Öhman i närvaro av företrädare för Nationalmuseum, Aguéli-släkten och den fribergska familjen. I samband med högtidlighållandet av Aguélis födelse 1969 — det hade då förflutit 100 år sedan han såg dagens ljus i Sala — arrangerade Nationalmuseum en vandringsutställning med hans konst, som hade vernissage i Sala och som sedan skulle vandra två och ett halvt år landet runt.

I Väsby kungsgård hände också en hel del inför det halvsekeljubileum, som fornminnesföreningen kunde fira i december 1962. Till dess hade iordningställts en sekelskiftessvit under entusiastisk ledning av föreningens dåvarande ordförande direktör Gösta Colliander och med sakkunnig medverkan av dåvarande museilektorn vid Nordiska museet, f d salabon Ernst-Folke Lindberg. Landshövding Gustav Cederwall förrättade invigningen och Sala Gille i Stockholm hade slutit upp och uppvaktade också med en förnämlig gåva.

Den 20 augusti 1967 var också en märkesdag på Väsby. Då invigdes nämligen den minnessten över trängkåren, som nu står på Mynttomten.

1960 hade ett hundra år förflutit sedan Sala Tidning utkom första gången. Utgivare var boktryckaren Gustaf Adolf Lindgrén. Sala Allehanda, som blev dess efterföljare, högtidlighöll detta pressjubileum med en serie jubileumsnummer. Tidningens ägare, direktör Charles Söderström och redaktör Alfred Lindén, som på 30-talet tagit över utgivningen efter rådman Emil Ekbom, hade med skicklighet och målmedvetenhet drivit fram tidningsföretaget till ledande ställning i länsdelen.

Men samtidigt som Sala Allehanda och dess föregångare firade 100 år

Salas nya lasarett färdigt i maj 1970 efter tre års byggnadstid.

i högönskelig välmåga gav lokalkonkurrenten Sala-Posten upp andan. Sista numret utkom 30 september 1960. SP hade som efterföljare till Östra Westmanland börjat utkomma 1906 som ett språkrör för de frisinnade idéerna och med Carl Eriksson-Mangård som chefredaktör.

Sekeljubileum firade också stadsfullmäktige som institution 1963. I rådhuset firades tilldragelsen under enkla former i samband med ordinarie sammanträde i januari.

Högertrafik och polisförstatligande

Från 1965 förstatligades polisen i landet. Året före hade regeringen beslutat om ny distriktsindelning, varvid Sala, Fjärdhundra, Möklinta, Nora, Tärna, Västerlövsta, Vittinge, Östervåla, Västerfärnebo och Fläckebo sammanlades. Till polismästare utsågs landsfiskalen i Heby Gunnar Enlund och polismästaren i Sala, Harry Engström, blev chefsåklagare.

En annan betydelsefull reform, som berörde Sala var naturligtvis landstingets övertagande av huvudmannaskapet för mentalsjukvården, vilket innebar att Salberga 1967 kom att administreras av landstinget.

Söndagen den 3 september 1967 kl 05.00 slutade man helt plötsligt att färdas på vänster sida av gator och vägar och övergick till högertrafik, som man länge diskuterat och som det även folkomröstats om. Förberedelserna var närmast minutiösa. Ett 40-tal poliser övervakade i Sala övergångstillfället, som blev odramatiskt och snarare fick formen av en folklig festlighet i arla morgonstund. Farhågorna för en brant stigande olyckskurva visade sig dessbättre ogrundade, även om en och annan under den närmaste tiden glömde bort sig och åkte över på vänster sida. Men någon katastrof blev det inte. Samtidigt passade man på att i Sala införa en del nya lokala trafikföreskrifter och det blev kanske dessa, som i första hand förorsakade vissa bryderier för trafikanterna.

Förslag till ny domkretsindelning och även sammanläggning av Sala polisdistrikt med Västerås blev debattämnen under 60-talet. Reaktionen var stark mot centraliseringstendenserna och visade sig också vinna gehör. 1969 föreslog domstolsberedningen i justitiedepartementet förstatligande av underrätternas lokaler från 1 juli 1970 utan vederlag. Alltså ett konfiskatoriskt förfarande. Därmed följde att tingshusbyggnadsskyldige upphörde och det nya tingshuset i Sala övertogs med inventarier av staten. Värdet beräknades till ca 1,3 miljoner och dessutom fanns likvida medel till en summa av ca 150.000, som också blev statlig egendom.

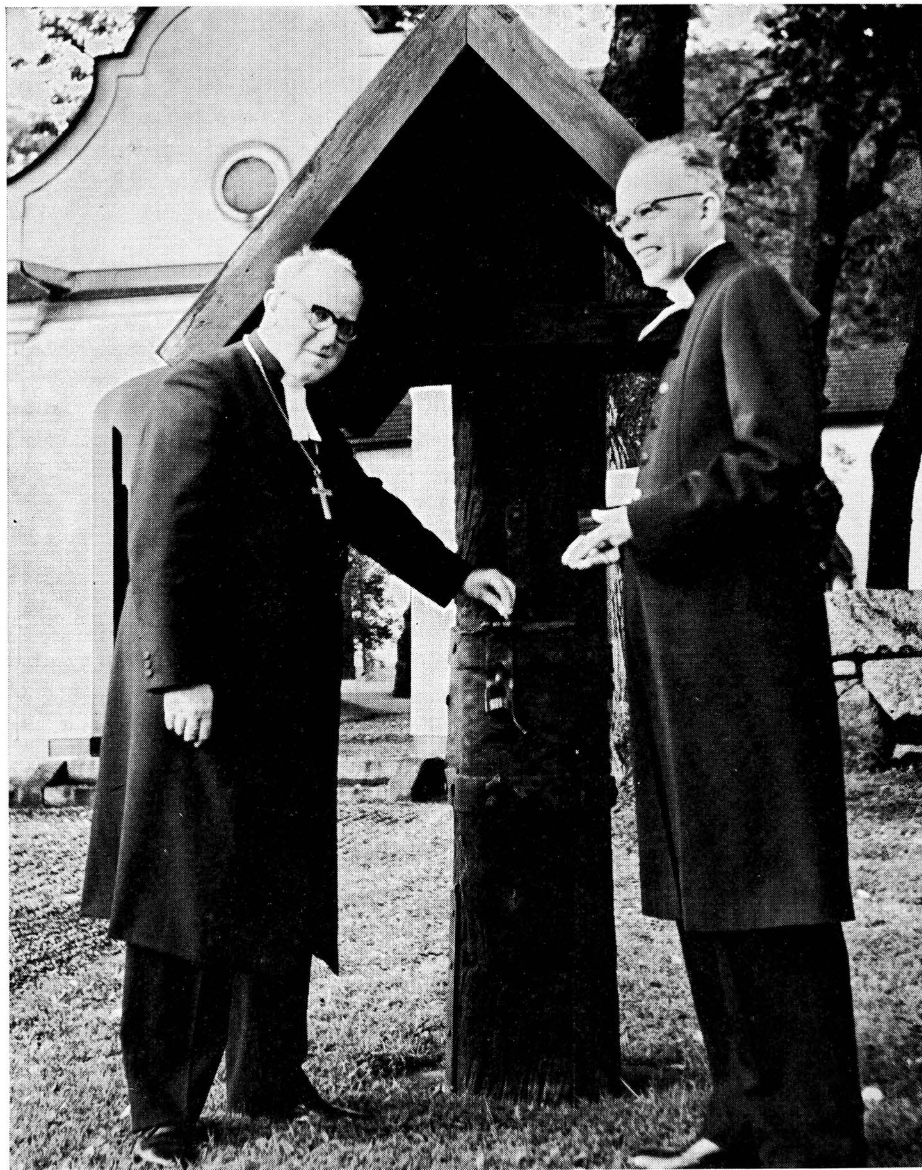
Kyrkomålningarna renoveras

På kyrkans område noteras, att Norrby församling fördes till Sala enligt nya pastoratsreformen och likaså införlivades 1961 Sala landsförsamling med stadsförsamlingen.

Folkskollärare Assar Jansson slog 1965 larm om att Albertus-målningarna i sockenkyrkan höll på att förstöras. Detta föranledde en renovering, vilken genomfördes under ledning av konservator Sven Carlsson Gimo, som väl kände konstskatten, då han i början av 30-talet deltagit i John Österlunds konserveringsarbete. Kyrkväggarnas och valvens smuts, som hotade dölja de medeltida målningarna, avlägsnades genom tvätt med limpor. Brödkostnaden belöpte sig till 27.000 och resultatet blev utomordentligt. Det kunde konstateras vid återinvigningen 29 oktober 1967.

Året efter var det dags att ägna rosenmålningarna i Kristina kyrka omvårdnad. De tvättades på samma sätt och återfick samma glans som för 62 år sedan, då de anbragts på valv och väggar. Man kunde samtidigt förvissa sig om att det inte rörde sig om ett schablonmåleri. Varje detalj i blad och blommor var unik. Den 15 december skedde återinvigningen av biskop Sven Silén.

I anslutning därtill seglade upp en debatt om kyrkans namn. Biskop John Cullberg hade tidigare uttalat önskemål om att kyrkan skulle be-

Kyrkoherde Bertil Elgstedt (t h), som även under många år fram till kommunreformen 1971 var stadsfullmäktiges ordförande, ses här vid sockenkyrkans fattigbössa tillsammans med biskop Sven Silén.

nämnas efter drottning Christina. Nu fanns de, som ville behålla benämningen Sala stads kyrka, men det hela resulterade så småningom i att Kristina kyrka stadfästes.

En ny kyrkobyggnad uppfördes vid Bråstagatan 1963. Pingstförsamlingen byggde under sin energiske pastor, Elon Svanell, en modern kyrka för 665.000 kr. Samtidigt genomgick den 60-åriga missionskyrkan en upprustning med församlingens pastor Emil Ejeby som drivande kraft. 1966 kunde samma församling inviga en SMU-gård i anslutning till kyrkobyggnaden.

Kyrkliga och politiska profiler

Kontraktsprosten Nils Kebbón hör till de personligheter man kanske vill apostrofera. Efter 32 år i kyrkans tjänst i Sala slutade han 1 oktober 1963. 1931 hade han blivit komminister i Sala, 1949 kyrkoherde och kontraktsprost. Han tjänstgjorde som sjukhuspräst, var kyrkofullmäktig och en tid även stadsfullmäktig för folkpartiet, han var barnavårdsman och ledamot av socialbyråns styrelse. Men framför allt kanske man vill erinra om hans insatser inom församlingshemskretsen vars målsättning var skapande av det församlingshem, som prosten Kebbón fick vara med om att lägga grundstenen till och som fick namnet ”Mikaelsgården”. Hans sätt att utöva sin prästerliga gärning gjorde honom allmänt uppskattad.

I konselj i maj 1963 hade till hans efterträdare utsetts dåvarande komministern, Bertil Elgstedt, som skulle leda församlingen till 1973 och som genom sin folklighet och sitt engagemang även utanför kyrkan, inte minst som stadsfullmäktiges ordförande och i folkrörelserna, vann salabornas förtroende.

Inför den nya mandatperioden i stadsfullmäktige 1967 hade två kommunala förtroendemän funnit för gott att träda tillbaka efter lång tjänst. Det var disponent Edvin B Johanson, som representerat högern i 23 år och fabrikör Einar Johansson, som hade 36 år bakom sig för folkpartiet i den beslutande församlingen. Den förstnämnde gjorde kanske sin främsta insats inom byggnadsnämnden, den senare inom skolväsendet och Edvin B var många år förste vice ordförande och Einar Johansson andre vice i stadsfullmäktige.

Även om Sven Vigelsbo inte var engagerad i kommunalpolitiken i Sala, tillhörde han dock de personligheter, som man inte kan förbigå. Hans plats var i riksdagens andra kammare och i landstinget. Riksdagen lämnade han samtidigt som tvåkammarsystemet upphörde 1970. 34 år hade han företrätt bondeförbundet och sedermera centern och antalet riksdagar han bevistat var inte mindre än 37. Näst efter dåvarande statsministern, Tage Erlander, var han riksdagens till ”tjänsteåren” äldste.

En av de sista genuina hantverkarna i Sala var svarvarmästare J. E. Landén, som här ses i sin verkstad, vilken sedermera rekonstruerats på Väsby kungsgård.

Poststationen i Broddbo upphörde från 1 okt 1965. Här den sista kunden, Albin Brask, Skärviken, som betjänas av fru Elsa Westerlund. Broddboposten hade öppnats 1.12.1873.

Under samma tid och även dessförinnan hade han nedlagt ett energiskt arbete inom böndernas fackliga organisation.

Brottningssportens decennium

I skuggan av de märkligare tilldragelserna kom under detta årtionde V 5-spelet i samband med ett spirande intresse för travsporten. Bingon blev ett folknöje av stora mått och inte minst ett medel att finansiera idrotten vid sidan av de förbättrade bidragsmöjligheterna från stat och kommun. Sala figurerade i något, som rubricerades "Trekampen" i TV och tävlade inför hela Skandinavien med Hobro i Danmark och Kongsberg i Norge. De stora sportsliga framgångarna noterades framför allt på brottningens område, där IF Nordens starka karlar erövrade lag-SM i grekisk-romersk stil 1967 och där tungviktaren Lennart Eriksson uttogs att representera Sverige i OS i Japan 1964. 1969 blev han bronsmedaljör i VM i Argentina. Flera av sportens utövare hemförde individuella svenska mästerskap och 1967 tog laget också steget upp i den svenska brottningsaristokratien genom att avancera till A-gruppen i fyrstadsturneringen. Det första svenska mästerskapet i bollsport hemfördes av polojuniorerna i Sala Simsällskap 1970.

Brottaren Lennart Eriksson packar väskorna för att representera Sverige i Tokyo-olympiaden 1964.

Segelflyget fick bokstavligt talat luft under vingarna, då den lokala flygklubben fick ett flygfält, som i folkmun döptes till "Salanda" och golfsporten vann utbredning, då 9-hålsbanan vid Fallet stod färdig. I handboll nådde Sala HF en tid division II.

En ungdomsgård var någon tid inhyst i f d godtemplarlokalen vid Bråstagatan, innan byggnaden revs 1964 efter 80 år. Fyra år senare, den 7 januari, gavs sista föreställningen på Sagabiografen. Huset hade uppförts 1887 av NTO och inreddes 1919 till "Stora bio" som i sin tur på 30-talets slut byggdes om enligt tidens krav till det verkliga biotemplet. På Teaterbio vid N Esplanaden gjordes den sista sortin 31 maj 1969. Då var det MC:s ostar, som åkte ut.

Inför 70-talet

Då Sala som stad gick mot sitt slut och kommunalrådet Ivar Öhman beredde sig att avgå från sin ledande post efter väl förrättat värv och kanske också en smula sliten av ett hårt och många gånger otacksamt arbete, konstaterade han med blicken riktad framåt, att 70-talets politiker knappast skulle få en avundsvärd uppgift. Han förutsåg ett krympande ekonomiskt utrymme, som skulle beskära handlingsfriheten och ställde detta i relation till de många stora och önskvärda investeringar, som alltfort behövde göras i den nya vidgade kommunen. Kanske var han en smula pessimistisk i den situationen, men han var medveten om att politiken, och måhända förvaltningsarbetet under uppbyggnadsåren på 50- och 60-talen, kanske inte givit det resultat, som han hoppats i form av industriell expansion och befolkningsmässig tillväxt. Vad han och övriga i förtroendemanna- och tjänstemannaställning uträttat för att skapa förutsättningar för Salas fortlevnad och utveckling, har man dock all anledning känna tacksamhet för. Sedan kan man bara hoppas och tro att de nya krafter, som trätt till i sinom tid skall lyckas fullfölja utvecklingsarbetet. Det finns anledning till optimism.

